

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 23.

V LJUBLJANI, 4. JUNIJA 1933.

KNJIGA 12.

JOS. KLADNIK

POMLAD STARE JABLANE (lesorez)

ARHIBALD ZIEGLER

SODOBNI TRANSPORT IN ZVEZDOZNAJSTVO

Copyright by Presse Photo, Berlin

PETER SE ZBUDI V ŽIVLJENJE

L. MRZEL-FRIGID

NADALJEVANJE

Stari Peter Rutar je imel dobre zveze z rudnikom, pisarji, pazniki, jamomercerji, profesionisti s Terezije in z Dobrne, pa še celo inženjerji so prihajali k njemu pit. Marsikdo izmed gospode, ki je s kravato, s trdim ovratnikom in v suknjiču iz imenitnega štajerskega lodna hodil okrog, je imel v njegovih bukvah napisane dolge kolone neporavnane računa in staremu Rutarju je bila mala skrb, da sinu priskrbi pri rudniku mesto, kakršno se spodobi za mladega, izobraženega človeka, ki je dve leti brez upa zmage drgnil klopi v prvem razredu celjske gimnazije. Še preden je dopolnil štirinajsto leto, so Feliksa vzeli v pisarno na Tereziji za slugo. Njegov posel je bil tako lahak, da ga je sto, tisoč mladih ljudi v Trbovljah zavidalo zanj. Vsako jutro je malo pred osmo prišel, pogledal, ali so črnilniki, svinčniki in peresa v redu, pripravil papir, počakal, da so pisarji, ki jim je po navadi zmerom dišalo iz ust po tuberkulozi, po bolnem želodcu ali pa morda samo po neprespani, prepiti noči, prišli, sedli na svoje okrogle škripajoče, z mastnimi blazinicami obložene stole, da so se porazgovorili med seboj o vremenu, ki bo danes, in o tem, kar se je zanimanja vrednega primerilo od snoči do davi, in da so mu naročili, kar je bilo najbolj važnega za vsak dan. Potem je Feliks s kljuko snel težko, veliko usnjeno torbo in se odpravil v Dolino, stopil v graščino in počakal, da so mu v zapečatenih kuvertah naložili ukazov in sporočil za Terezijo, stopil na pošto, pobral, kar je prišlo uradnih pisem in časopisov za gospode v kancliji, in se polagoma vrnil v hrib. Potem je po navadi ležal na klopi v veži, zijal v strop, gledal, kako se muhe pariyo ob šipah za-

mazanega okna, in čakal, da ga gospod Frelih ali pa gospod Židan pokliče iz pisarne in ga pošlje v štacuno po košček sira, v trafiko po drama ali pa v gostilno po steklenico piva. — Ne vem, so se pisarji izgovarjali drug pred drugim, ne vem, kakšen hudič je to, da sem danes tako prokleta žejen. — Feliks je sprejemal naročila, hodil je ves dopoldan in ves popoldan v svojih kratkih hlačah okrog, pinči iz jame in ženske v rutah, ki so prihajale v kanclijo, so se mu s posmehom ozirale po golih kolenih, hodil je okrog, za mlajše izmed pisarniške gospode je raznašal ljubavna pisma in pisma, ki so bila v njih prošnjaje za denar, begal je okrog in v dno duše ga je bilo neznansko sram. Se je mar zato spuntal zoper gimnazijo v Celju in zoper ves ta prokleti avstrijski red sveta, da bo nazadnje doma na Tereziji uradne formularje in srčne vzdihne vseh teh niti proletarskih, še manj pa meščanskih kanclistov raznašal okrog?

Nevzdržno, divje je v njem raslo spoznanje, da ni zanj nobenega drugega izhoda, kakor da se vsemu skupaj brezobzirno, neusmiljeno upre. Ko je v pisarni dvignil mezdo za prvih štirinajst dni, je zavil v malo, tesno krčmo, kakršnih že od nekdanj mrgoli po vseh vaseh in po vseh kolonijah v Trbovljah in po kakršnih se mešajo vonji neopranih otroških plenec, napol vrelega kislega zelja, malovrednega znanja in ne dovolj zakritih ženskih teles, in je v družbi s peščico starih znancev, mladih delavcev, pomagačev in podajačev na gradbah novih rudarskih hiš, ki so pomalem rasle po praznih bregovih okrog Terezije, ob nekakšnem prijetnem, sladkem, zelenem žganju do jutra vse zapil. Dva dni ga tedaj ni bilo ne domov ne v pisarno.

Stara Rutarica je vila roke in se je na duše že vdala, da ne bo mogoče rešiti ne hiše ne otrok, stari Rutar pa je samo vse razumel in ni črhnil ne bele ne črne. O mraku drugega dne sta dva zidarska vajenca napol privedla, napol prinesla Feliksa v hišo, zavalil se je na zaboj od piva, ki je stal v veži, in je s svojim debelim, zavozlanim jezikom venomer sa-

mo momljal, da v kanclijo ne gre več, pa ne gre, da gre delati v jamo ali pa sploh nikamor več ne gre. Gospa Rutarica si je oblekla prazničen predpasnik in se je odpravila na Terezijo, da gospodom sama vse natančno obrazloži. Posebnih zaprek ni bilo, dan prej so bili zavirača od motorja z zmečkano nogo odnesli v bolnišnico v Dolino in bila je sklenjena

stvar: Feliks naj gre namesto njega k motorju. Ze drugi dan je Feliks spet šel na šiht. Ropot motorja, vonj po bencinu, hunti, prenalozeni premoga in han-grta, duše, kletve in črne pesti rudarjev: to je bil svet, ki se je Feliksu zdel, da bo v njem izlahka izhajal. Od prvega šihta je bil približno tako razigrano pijan, kakor je bil prejšnji dan, ko je pog-nal mezdo za vseh štirinajst dni, in gluh je bil za vse nesmiselno jadikovan-je stare gospe: da bi bil v pisarni lahko napravil kariero, da bi bil pomalem lahko zlezel za poduradnika in morda celo za uradnika in da bi mu bilo vse šlo prav gladko.

Feliks je prvi dan svojega dela za motorjem, tega prav za prav otročjega, skoraj ponižujočega dela, doživel kot najvišji dan svojega življenja. Doživel je slast človeka, ki je vržen v sredo velikega, hrupnega obrata, da z rokami, z dušo in telesom streže, česar vsega ne zmorejo stroji. Začutil je s slednjo kapljo svoje krvi, da je po vseh zakonih narave njegovo mesto tam, kamor padajo vse teže sveta: njegova nalozemba je, da svojo življenjsko borbo prične tu najbolj spodaj in da se z vsemi skupaj, z vso tisto nepregledno vrsto ljudi, ki so po trikrat vsak dan z jamskimi svetilkami v rokah in z ozkimi, dolgimi sekirami na ramah hodili mimo Rutarjeve hiše od Doline do Terezije in nazaj, grebit za vstajenje vsega k tlom vklenjenega sveta. Takšen je bil sen izprijenega malomeščanskega študenta, ki ga je tok stvari zgnal med rudarje.

Tisto noč potem, ko je Feliks prvikrat delal za motorjem, starega Rutarja ni bilo in ni bilo iz Pod brajd. Stara gospa dolgo zvečer ni zaprla štacune, dala si je prinesiti stol od zgoraj in je slonela pod brlečo petrolejko, ki je visela od nizkega stropa, mali Peter ji je napol ležal v naročju. Razvadila ga je bila, da zvečer nikdar ni maral v posteljo pred njo, zadremal je po navadi spodaj v štacuni na njenih kolenih in potem ga je skoraj zmerom pokladala na veliko decimalno tehtnico, da je ležal tam, dokler ni pospravila po hiši in pozaprla vsega, in da ga je, kakor je bil že velik in kakor svinec težak za njene utrujene roke, nazadnje v naročju odnašala po strmih, nerodnih stopnicah gor v nadstropje. Tisti večer je njeno dušo zajelo nekaj težkega, kakor da so se v hipu na stežaj odprla njenim očem vsa brezdna sveta. Med te . . . ko je Peter v svojem lah-

kem snu komaj slišno sopel na decimalki, je gospa Rutarica snela petrolejko s stropa, jo postavila na pult, odprla predale s papirji, na katerih je bila popisana usoda njene hiše, kakor je bila včasih v zvezdah napisana usoda sveta, jemala jih je drugega za drugim v roke in je težke, brezupne račune zapisavala na zadnjo platnico starih, zavrženih buk-kev. Da, tako je, nobenega drugega izhoda. Diehl iz Celja je dal odločno pošto, da ne more več na kredit, posojilnica je pisala, da ne more dati več ko mesec dni odloga. Zanke se zadržujejo, vogli hiše se pogrezaajo v tla. Tiho je listala po papirjih, in ko jih je drugega za drugim pokladala na pult, so šušтели, kakor da dnevi, meseci, leta šumijo v večnost. Nekje na policah se je od pozne luči zdramila velika, debela štacunska muha in je za celo neskončnost težko zabrnela po gluhem, praznem ozračju. Gospa je pospravila stvari in je po stopnicah odšla pogledat, ali se je morda že vrnil mož. Vsi so že bili legli spat, vsa hiša je bila tiha in tuja. Tedaj je zgoraj potrkalo na vratih, zunaj v noči je stal nekdo s sporočilom, da ob poti med gredami nekje leži stari Rutar, po-bit in pijan. Rutarica si ni dala dvakrat reči, planila je v štacuno, privila stenz — da ogenj ne bi udaril iz cilindra na stvari — si plet vrgla čez pleča, zaklenila za seboj in hitela iskat. Peter se je med tem zdramil na svoji decimalki, odprl je oči, poklical mater, in ko je videl, da je čisto sam uklenjen v zapuščeni prostor, ki je vse na okrog njega sama noč, sama tema, se je zgrozil kakor otrok, ki ga je mati pustila samega nekje sredi najbolj strašnega, najbolj neznanega sveta. Prestopal se je po velikem prostoru, ki je po njem ubijajoče odmevala tišina, upal si je za pult, segel je na polico po škriticelj cukra in si ga je mašil v usta ves v nasilnih solzah, ki so ga dušile v grlu. Jokal je v krčeviti lhti in zobal, iz dna mokre duše mu je vstajala zavest, kako nesmiselno je vse to skupaj na svetu, vse te puste sladkarije in vse te odrešujoče solze, in je jokal zmerom bolj. Pozno sredi noči so se okrog hiše začuli težki, omahujoči koraki, zgoraj so se odprla vrata, po veži so doneli glasovi, vsa hiša je zaživela od vrha do tal. Peter je planil v temo in po stopnicah, in ko je skozi odprta vrata udrl v spalnico, je videl, kako mati in še nekdo polagata očeta na posteljo in kako dekla iz kuhinje prenaša nekakšne umivalnike, brisače in bele rute in kako se

očetu lepí, dobri, redki črni lasje svetlo lepíjo nad čelom.

Peter je na vse oči izprevidel tisto noč, kako se vse okrog njega godi nekaj težkega, neznankega, nezadržnega, in ko so ga nazadnje sredi vsega razburjenega vrveža spravili v posteljo, si ni

želel v svojih sanjah nič drugega, kakor da bi postal nekoč silen, velik in močan, tako močan, da bi izkopal iz zemlje ali iztrgal iz neba rešitev za vse svoje ljudi.

DALJE

O RAKU

DR. AVGUST KORBAK

NADALJEVANJE

Kaj je rak in zakaj je tako opasen?

Rak je novotvorba, torej na novo stvorjeno tkivo, ki se razvija in raste samostojno. Dočim imajo sicer celice našega telesa vsaka svojo nalogo, ki jo vršijo v prid vsega organizma, pa rakove celice ne koristijo našemu telesu, temveč mu samo škodujejo. Telesu odvzamejo hrano, tudi če je telo še tako izčrpano, v zahvalo pa telo zastrupljajo s svojimi strupenimi produkti in spodrivajo ter uničujejo vse, kar se jim stavi na pot. Nobeno telesno tkivo, tudi kost ni tako trdna, da jo rak ne bi uničil.

Rak raste in se širi tako, da v zdravno telesno tkivo pošilja poganjke kot veje ali tipalke, tako da ima že tudi na videz popolnoma zdravo tkivo v okolici raka v sebi rakaste celice, ki bi se, če bi kirurg z nožem odstranil samo glavno maso raka, takoj razvijale naprej in v kratkem bi dobili v bližini prejšnjega mesta raka na novo.

Rak raste dalje, posamezne rakove celice zaidejo tudi v mezgovno in krvno žilje in po tem žilju lahko potujejo naprej po telesu. Najprej se navadno ustavijo v najbližjih mezgovnih žlezah, kjer jim je za nekaj časa daljna pot zaprta. Mezgovne žleze natečejo, ker se tudi v njih te rakaste celice delijo in množijo dalje. Zdad je še mogoče popolnoma ozdravljenje, kirurg-operater vam poleg na raku obolelega mesta izreže tudi še te mezgovne žleze in verjetnost, da se rak ne bo več povrnil, je precejšnja.

Če pa se rakaste celice v teh mezgovnicah toliko razmnožijo, da porušijo ta jez, ki ga jim je telo postavilo na njihovi poti — potem jim je navadno pot po mezgovnih žilah odprta in lahko potujejo po vsem telesu in kamor pride-

jo, se dalje množijo, razvijajo in rastejo ter uničujejo okolico, telo pa zastrupljajo s svojimi strupi. V tem stanju je pač verjetnost ozdravljenja že jako majhna, ker kaj pomaga, če se izreže prvotno obolelo mesto, ko pa imamo po telesu že polno novih rakastih novotvorb, ki jih ne moremo več doseči.

Jako žalostno je, da več kot dve tretjini ljudi, ki bolujejo na raku, pride k zdravniku prepozno, ko tudi operacija ne more več pomagati. Seveda rak v začetku, ko je ozdravljenje še mogoče, navadno ne boli. Kdo bo pa zaradi male krastice na nosu, čelu ali ustnici hodil k zdravniku? Toda, če to krastico odtrgamo, se pojavi nova, večja, ki sega globlje in tako naprej, kmalu natečejo tudi bezgavke — rak je na poti, da se razširi po vsem organizmu. Ve žene, kolikokrat je bila že napačna sramežljivost kriva prerane smrti! Po pol leta in več imate krvavi iztok iz maternice, pa ne pridete k zdravniku, mirno čakate, dokler niso vaše grudi že ena sama strašna in smrdeča rana, da že ne morete prestajati zaradi bolečin. Potem je seveda prepozno.

Moj namen je, da vam, kolikor mi je mogoče, pojasnim prve začetke in prve znake raka. Preden pa preidem na to, vam bom še v kratkih besedah povedal, kako si znanstveniki razlagajo postanek raka.

Ne bom vam našteval imen učenjakov, ker smatram, da to za vas ni važno.

Ena razlaga postanka raka predvideva, da so tudi tu, kakor skoraj pri vseh boleznih, vzročniki neke bakterije. Iskali so te bakterije in jih še iščejo. Večkrat se je že čulo, da so te vzročniške raka našli, toda še vselej se je izkazalo, da so se motili. Dozdaj takih bakterij, ki bi povzročale raka, niso našli in najbrž jih sploh ni.

Druga verjetnejša razlaga bi bila ta, ki pravi, da so se v embrionalnem razviku, to je v dobi preden je človek rojen, odcepile nekje neke telesne celice, ki so potem ostale na tej stopnji nerazvitosti, medtem ko so se celice ostalega organizma razvijale in zorele. Te embrionalne, t. j. nerazvite, nezrele celice, po tej razlagi, pozneje zaradi nekega neznanega vzroka začno rasti in se razvijati, ker pa so drugačne kot celice ostalega telesa, rastejo povsem po svoje in spodrivajo drugo normalno tkivo.

Tretja razlaga bi bila ta, da normalne telesne stanice zaradi nekega povoda ali dražljaja nekako degenerirajo in te celice se potem spremenijo v rakaste celice. Moram vam pri tem povedati, da se lahko tudi novotvorbe, ki niso zlohodne, n. pr. navadna bradavica ali tako zvana znamenja pozneje navadno spremenijo in postanejo zlohodne — spremene se v raka.

Četrta razlaga ima precej verjetnosti, ker je vsaj deloma potrjena po poskusih na živalih. Je to teorija dražljaja, ki stalno deluje na neko mesto telesa. Tako so si razlagali raka na modniku pri dimnikarjih, tako si razlagamo raka po daljšem delovanju katrana na kako mesto telesa itd. Tako si moremo tudi razlagati nastanek raka na spodnji ustnici pri moških, ki kade pipo in jo držijo vedno na isti strani ust, tu bi pa prišel v obzir razen stalnega pritiska ustnika tudi še kemični dražljaj nikotina. Tako si lahko razlagamo tudi n. pr. večkrat raka na jeziku, če se jezik stalno drgne ob škrbine gnilih zob.

Z nadaljnimi razlagami vas ne bom mučil. Povedati vam moram še to, da skušajo pojasniti tudi vprašanje, ali je rak že v svojem začetku obolenje vsega organizma, ali pa je to obolenje omejeno v začetku samo na eno mesto. Mnogi se glasovi, da je rak že v začetku bolezen vsega organizma. Eno je gotovo, da rak popolnoma zdravega organa ne napade. Še nekaj je, na kar vas moram opozoriti, namreč, da se rak v nekaterih družinah pri potomstvu stalno ponavlja. Čital sem, da je v rodovini nekega zdravnika v Nemčiji umrlo 16 ljudi za rakom. Zanimive podatke o tej dedni nagnjenosti za obolenje na raku je objavil tudi primarij dr. Cholewa, ki objavlja v Zdravniškem vestniku primer, ko je v prvem rodovniku imela mati najprej raka na maternici v 70. letu, nato v 71. letu raka dojke, v 72. letu raka dojke druge strani in za tem

je umrla. Oče je umrl v 73. letu za možgansko kapjo. Od teh staršev sta ostala prosta raka 2 sina. Od 10 hčera pa jih je 5 podleglo raku, od teh 3 na raku maternice oziroma jajčnika, približno vse v starosti 55 let, 2 sta oboleli za rakom dojke, stari približno 45 let. Tako je od 10 hčera umrlo 5 za rakom istih organov kot mati.

Tak zanimiv primer ima zabeležen tudi antropolog dr. Škerlj: Oče alkoholik je dobil raka v požiralniku, en sin isto alkoholik tudi na požiralniku, dva sina razen v požiralniku tudi že v želodcu.

Ta primer pa nam razen tega, da kaže na dedno nagnjenost, kaže tudi, kako naj si razlagamo pojav raka v požiralniku tudi pri sinovih, ki so kakor oče bili alkoholiki in so imeli od alkohola oškodovan požiralnik.

Je pa znanih še mnogo takih primerov.

Po vsem videzu torej obstoja neka dedna nagnjenost — dispozicija za obolenje na raku in če pride k temu še gotov stalen dražljaj — je velika verjetnost, da se bo rak tudi razvil.

Kako izgleda na raku oboleli?

Vnanji videz na raku obolelega se v začetku prav nič ne razlikuje od videza zdravega. Le, če sedi obolenje na takem mestu, da ovira sprejemanje hrane ali prebavo, bo bolnik že kmalu začel izgubljati na teži. Če pri tem obolelo mesto tudi krvavi, bo zaradi te izgube krvi dobil obraz sivorumenkasto barvo, to pa se zgodi navadno šele kasneje. Znano vam je že, da rak v začetku ne povzroča bolečin, te se pojavijo šele pozneje, ko je rak že toliko napredoval, da pritiska na velike živce in jih uničuje, takrat pa so bolečine neznošne.

Rak ne povzroča povišanja telesne temperature in tudi pozneje, ko začne razpadanje, le prav redko. Rak nikdar ne ozdravi sam od sebe in je vsako čakanje — skrajno opasno, ker le, če pridete pravočasno k zdravniku, je mogoče trajno ozdravljenje.

Kako spoznamo pravočasno to bolezen?

Če je obolenje res rak ali ne, bo odločil zdravnik, kateremu se boste zapuili, on ima izkušnje in priprave, ki mu omogočajo ugotovitev bolezni. Da pa boste vedeli, kdaj bi bilo treba iskati zdravniškega sveta in pomoči, vam bom po možnosti opisal prve znake raka.

Najčešči je rak kože, ki je tudi že najdalje poznan. Ze več tisoč let pred našim štetjem so z nožem in razbeljenim železom zdravili indski zdravniki na raku kože obolele. Kožni rak se čisto razvije iz navadne bradavice, ki kar naenkrat začne rasti v globino in širino — v sredini pa začne razpadati. Tudi na mestu dolgotrajnih jetičnih ali sifilitičnih čirov se lahko pojavi rak. Sploh je mogoč postanek raka povsod, kjer je koža kakorkoli poškodovana ali pa izpostavljena stalnim dražljajem. Znano je, da je mogoče dobiti raka tudi po delovanju röntgenskih in radijevih žarkov na kožo, zato pa imamo zdaj za zdravljenje s temi žarki že specialiste, ki se bavijo samo s tem. Ker je koža obraza prav posebno izpostavljena raznim vremenskim vplivom — svetlobi, vetru, pa tudi dimu itd. — zato ta koža najčešče oboli.

Rak kože ima lahko različne oblike. Včasih začne kot krastica, ki postaja zmerom večja in se vedno ponovi, če jo odtrgamo ter raste tudi v globino do kosti, pa tudi kost ni tako trdna, da bi

ustavila širjenje raka, pač pa rak tudi kost uniči.

Kožni rak začne lahko kot mala oteklina, ki se veča, ta oteklina začne na površini kmalu razpadati — pred seboj imamo rakasti čir. Ta rakasti čir ima trd, dvignjen rob in se nikakor ne zaceli, pač pa raste vedno dalje in globlje.

Posebno opasen je rak, ki se razvije iz temnih znamenj na koži, to pa zato, ker se ta rak jako hitro razširi po vsem organizmu.

Kožni rak, ki se širi ploskoma, je še najmanj opasen, ker le redko pošilja svoje celice po žilah v druge organe. Ta rak je tudi najlažje ozdravljiv. Če pride na operacijo pravočasno, bo uspehi operacije popolni. Čudno pa je, da tudi oni, ki imajo raka na koži obraza, tako dolgo čakajo, preden pridejo k zdravniku.

Seveda — počasi raste in nič ne boli, pa se ga bolnik že kar navadi. Popolnoma spačen obraz je prva posledica te malomarnosti.

DALJE

ČEBELIN STRUP PROTI RAKU

Ze od najstarejših časov velja čebelin pik kot izvrstno lečilo proti revmatizmu. V bližnji bodočnosti se bo nemara izkazal še z mnogo bolj koristne strani. Zdravnika dr. Ivanovič in dr. Šakovič sta namreč nedavno poslala akademiji znanosti v Parizu

spomenico, v kateri prva opozarjata na neko zavisnost med čebelnim strupom in rakom. Zdravnika sta opazovala, da je med čebelarji rak izredno redka bolezen. Vsak čebelar, najsi je še tako previden, mora pretrpeti več ali manj injekcij čebelnega strupa v letih svoje prakse. To je oba zdravnika privedlo na misel, da preskusita, ali strup proti raku učinkuje na kak način ali ne. Delj časa sta vbrizgavala čebelni strup na raku bolnim kuncem. Po vsaki injekciji se je pojavilo vnetje in dokler je trajalo, so ostale rakove tvorbe nespremenjene. Čim pa je učinkovitost strupa odjenjala, je bolezen spet naglo napredovala. Ovirajoči vpliv čebelnega strupa na razvoj raka je s tem dokazan in zdaj si biologa prizadevata, sestaviti na osnovi čebelnega in osjega strupa močan serum, ki bi bil v stanu popolnoma zamoriti nastajajoče stanice te bolezni.

GIESE: MEDVEDA

NAJVEČJA MORSKA GLOBINA

Pomorska ekspedicija pod vodstvom dr. P. Bartscha je nedavno izmerila največjo doslej znano morsko globino v zapadnem delu Atlantika. Dotično mesto je blizu otočja Antilov, severno od Porto Rica in leži 13.500 m pod vodno gladino. Poprej je veljalo za največjo globino v severnem Atlantiku 8526 m, v južnem pa 8264 m.

SPREMENLJIVOST TEŽE

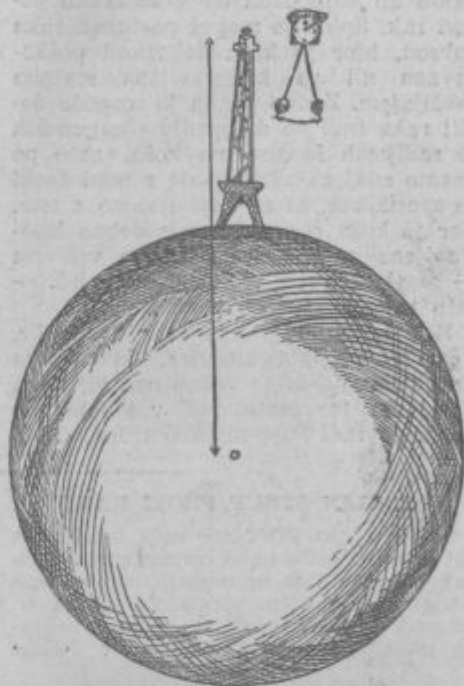
Pripoveduje se, da je slavnega angleškega fizika Newtona nekoč pri opazovanju lune zmotilo jabolko, ki je padlo z drevesa. Učenjakov bistri duh se je takoj vprašal, čemu neki ne pade tudi luna z neba kakor tisto jabolko? In je naprej razmišljal o tem pojavu ter našel zakone, na podlagi katerih lahko dan-današnji vsak šolarček odgovori na to vprašanje. Sila, ki pusti, da pade jabolko z drevesa, je prav tista, ki ne pusti, da bi luna padla z neba, ki jo veže, da mora v večnem kroženju spremljati našo zemljo. Če bi se posrečilo jabolku v potrebni višini podeliti dovolj veliko hitrost, potem bi začelo tudi jabolko za vse bodoče čase krožiti okrog zemlje, čeprav takega »jabolčnega mesca« zaradi pritlikavosti ne bi mogli zasledovati.

Če hočemo še malce razmišljati o Newtonovem jabolku, se nam nikakor ni treba podajati v odljudno vsemirje, marveč lahko kar na zemlji ostanemo in opazujemo, ako jabolko res povsod na zemlji enako pada. Z drugimi besedami: če je res povsod enako težko n. pr. na polarnih Grumantih prav toliko kolikor na otočju Galapagos ob ravniku.

Moderna rečenica, da je na svetu vse relativno, se v praktičnem življenju dostikrat prav slabo prilega, zato pa v fiziki tem bolj neizprosno velja, čeprav se njena resničnost pogosto ne ujema z zdravim pametjo. Če trdi fizika, da en kilogram ni povsod en kilogram, potlej bi človek težko pritrđil brez temeljitega premisleka, kako more biti kaj takega mogoče. Denimo, da se popeljemo z Eskimovcem, ki je tehtal na severnem tečaju 75 kg, v kakšen kraj ob ravniku in ga tamkaj še enkrat stehtamo. Tehtnica bo pokazala za cel funt manjšo težo. Pa ne, da bi severnjaka znojenje tako vzelo? Kaj še. V resnici tehta toliko manj, ker so ob ravniku vse reči lažje nego na tečajih. Vzrok je sredobežna sila, ki nastopa zaradi vrtenja zemlje in ki deluje proti težnosti. Sredobežna sila je pa največja ob ravniku, ker se tod obod zemlje najhitreje vrti, dočim je na severnem in južnem tečaju sploh ni.

Tudi z uro na nihalo utegnemo doživeti presenečenje, če kaj prida potujemo z njo po svetu. Astronom Richer je že 1672. odkril, da je moral v Cayennu

skrajšati nihalo na uri, ki jo je prinesel s seboj iz Evrope za 4 mm, da je tekla spet pravilno. Nihalo je treba tudi skrajšati, čim bolj visoko nad zemljo je ura postavljena. Enake ure na vrhu nebotičnika in v kleti ne smejo imeti ena-

Ura z nihalom na vrhu visokega radio stolpa gre počasneje kakor enaka ura pod stolpom. Vzrok je ta, da je privlačnost zemlje na vsa telesa manjša, čim bolj so oddaljena od zemeljskega središča. Na nihalo vrhnje ure deluje torej manjša sila in se giblje zaradi tega počasneje sem in tja

ko dolgih nihali, če naj kažejo vse enak čas.

Še bolj skrito se kaže delovanje zemeljske privlačnosti ali težnosti v naslednjem primeru: Ker je teža vsakega predmeta odvisna od brzine, s katero se premika bodisi samo z zemljo vred ali pa še zaradi dodatnega samostojnega gibanja po zemeljski površini, ima n. pr. železniški vlak različno težo, če stoji ali če se premika. Tistim številkam na vozovih, ki označujejo njih absolutno težo, ne smemo prav zaupati, ker veljajo samo za tisti kraj, kjer so bili narejeni in še to samo v mirujočem položaju. Zakaj neki?

Vlak, ki stoji n. pr. na ljubljanskem kolodvoru, v resnici ne miruje, ampak brzi s hitrostjo okroglo 1200 km na uro po prostoru, ker se zemlja vrti. Če začne potlej voziti proti vzhodu in doseže

Če izpustimo kak predmet iz roke v dvigalu, ki se giblje samo pod vplivom privlačnosti zemlje ali drugih nebesnih teles, potem dotični predmet ne bo padel na tla, ampak obvisel v zraku, ker je njega brzina popolnoma enaka brzini dvigala.

brzino 60 km na uro, prevozi v resnici vsako uro 1260 km v prostoru, ker se lastna brzina vlaka prišteva brzini, s katero se vrti zemlja od zapada proti vzhodu. Ako pa bi vozil vlak z enako brzino v nasprotni smeri, bi napravil na uro samo 1140 km, ker bi se v tem primeru lastna hitrost odštevala od brzine zemlje. Sredobežna sila je v prvem primeru večja in je zaradi tega vlak, ki vozi proti vzhodu, zmerom lažji od tistega, ki pelje proti zapadu, čeprav sta imela na postaji točno enako težo. Če bi lahko brzino vzhodnega vlaka poljubno pospeševali, bi trajno izgubljal na težji, dokler ne bi slednjič prosto frčal po zraku kakor raketa. Raketni vlak je seveda utopija, ali vesmirske rakete, s katerimi se bavijo znanstveniki, streme za prav istim smotrom: premagati zemeljsko privlačnost, sprostiti se težnosti, ki nas zadržuje na zemeljskem površju oziroma vsaj v neposredni bližini.

Fizika pozna torej popolnoma zanesljivo sredstvo, kako se človek lahko iznebi odvečne teže. V tem primeru je spretnejša od zdravnikov, ki poznajo samo kure za shujšanje. Vprašanje je samo, če ta reč dejanski in neomejeno velja.

Za poskušnjo si mislimo nekje v naši bližnji okolici izvrtan rov natančno skozi središče zemlje. Sveder bi nemara pogledal spet na površje na kakem samotnem otočju Tihega oceana. Skozi rov bi z dobrimi daljnogledi lepo videli na drugi konec sveta, in če bi bil človek dobre volje, bi lahko vrgel skozenj kako darilce za malajskega poglavarja tam spodaj. Ali pa bi glavar zavojček tudi dobil? Zavitek bi z naraščajočo brzino zletel v globočino, toda preden bi na nasprotnem koncu padel iz rova, bi mahoma obrnil smer in začel padati nazaj v rov, nazaj proti nam, dokler se ne bi pojav ponovil. Skratka: zavitek bi nekaj časa nihal po rovu navzgor in navzdol, dokler se slednjič ne bi ustavil natanko v zemeljskem središču. Prijele bi ga nevidne sile zemeljske privlačnosti, ki si prav tukaj drže ravnotežje.

Vlak, ki vozi z brzino 60 km na uro od zapada proti vzhodu, se v resnici ne premika samo s to hitrostjo, marveč še z dodatno brzino vrtenja zemlje, tako da je njega resnična prostorska brzina 1260 km na uro

V tem rovu bi lahko naredili še naslednji zanimiv poskus. Vanj bi montirali dvigalo, ki pa ne bi bilo obešeno na vrveh. Vanj bi zaprl človeka, ki nima pojma o naravnih pojavih in ga prosto spustil v globočino. Če bi ta človek na blaznem poletu proti središču

zemlje spustil jabolko iz roke, ne bi padlo lepo pohlevno na tla kakor Newtonovo jabolko, ampak bi obviselo v zraku. Zaradi tega pač, ker padata dvigalo in jabolko z isto brzino. In tisti mož v dvigalu za nič na svetu ne bi mogel verjeti, da obstoja nekaj takega kakor težnost, dokler ne bi smuknil skozi zemeljsko središče v drugi konec rova, kjer bi se težnost mahoma spet pojavila in sicer tako, da bi ga z jabolkom vred pritisnilo na strop dvigala.

Prav zanimiv je še naslednji pojav težnosti: Veliko, zraketesno zaprto stekleno kletko, v kateri čepe trije golobje, postavimo na tehtnico in odberemo težo. Zdaj pa golobe zmotimo, da se dvignejo in začno spreletavati po klet-

ki. Ako je tehtal vsak golob pol kilograma, za koliko bo tehtnica zdaj manj pokazala? Jeziček se vobče ne bo premaknil. Kletka bo tehtala zmerom enako, naj golobje sede ali pa letajo. Njihova teža ni izginila, ampak se s krili prenaša na zrak, tako da je zdaj zrak navidežno toliko težji, kolikor tehtajo golobje.

Teoretično so vsi opisani pojavi prav zanimivi, toda v praktičnem življenju so skoraj brez pomena in se jih komaj kdaj zavedamo. Za nas je en kilogram zmerom in povsod en kilogram, in če je kdo zaradi svojih prepričanih ali preobilnih kilogramov v skrbeh, mu fizika v resnici ne more prav nič pomagati.

Ch. Christophe

ZGODOVINSKO DRUŠTVO V MARIBORU

DR. VLAD. TRAVNER

NADALJEVANJE

B. Delovanje društva

Po §-u 2 pravil je namen društva gojiti vse panoge domače zgodovine in narodopisja. Zato je osnovalo lasten muzej, knjižnico in arhiv, ki tvorijo podlago znanstvenemu delu. Da je zbudilo v vseh slojih smisel za življenje naroda nekdanj in sedaj, je prirejalo predavanja in poučne izlete. Vrhunec delovanja tvorijo publikacije društva ter zveze z domačimi in tujimi znanstvenimi zavodi. Važen mejnik v društvu zgodovini je l. 1918., ko je razvilo »Zgodovinsko društvo« v svobodni in uedinjeni domovini vse svoje sile in postalo tako ena najodličnejših znanstvenih ustanov v naši državi. Ti uspehi so tem pomembnejši, ker je moralo premagati mnogo ovir in ker je razpolagalo le s skromnimi sredstvi.

1. Muzej

Pred vsem je pozval odbor narodno občinstvo, naj zbira in podari ali proda društvu starine, umetnine, narodne nošnje in orodje, prirodopisne in druge muzejske predmete. Poziv je imel uspeh, za kar gre glavna zasluga svečinskemu župniku Vidu Janžekoviču. Kolikor so dopuščali pičli dohodki, je skrbelo društvo tudi za arheološka izkopavanja. Tako je odkrilo n. pr. 1907—08 pri Središču staroslovensko grobišče nad ostanke obsežne rimske vile, v Veržaju pa sle-

dove hallstattske, rimske in staroslovenske kulture. Z manjšimi uspehi je kopal pri Hajdini, Sv. Lovrencu na D. p. in Sv. Marjeti blizu Vojnika. Tako je zbralo v teku časa precej najdb od neolitske dobe do zgodnjega srednjega veka, starih novcev, narodnih noš, orodja, pohištva, okamenin predpotopnih živali, ptičev, rud itd., ki jih je hranilo prvotno s knjigami in arhivalijami vred v mali pritrilni sobi dijaškega semenišča. Ker je bil prostor pretesen, je odstopila Posojilnica 1909 za zbirke malo dvorano v drugem nadstropju Narodnega doma. Ta lokal pa je služil obenem kot dohod k galerijam velike dvorane; zato ga je moralo društvo pregraditi. To je bilo neugodno: ljudje so skakali pri raznih prilikah preko lesene stene, metali odpadke in tako marsikaj poškodovali. Še hujše je bilo med svetovno vojno, ko so metali vojaki — nastanjeni v Narodnem domu — v muzej kosti, ostanke jedil in drugo nesnago, tako da je postal prostor pravo smetišče.

Razmere so se zboljšale šele, ko je prešlo l. 1920 dotlej nemško Muzejsko društvo v slovenske roke in prevzelo zbirke Zgodovinskega društva pod svojo streho v Cankarjevi ulici št. 3. 1924 se je preselil tja tudi škofijski muzej (ust. 1896), ki je bil poprej v skrajno zane-marjenem stanju v neki vlažni in zatohlji sobi stare gimnazije. Tako je nastal iz treh prvotno ločenih zbirk današ-

nji bogati in strokovno urejeni muzej obdravske prestoinice. Obžalovati moramo le, da to svetišče znanosti še ni dobilo dostojnih prostorov. Vsekako je zasluga Zgodovinskega društva, da Slovenci v Mariboru nismo samo prevzeli plodov tujega truda, temveč da smo po svojih močeh tudi sami ustvarjali in gradili.

2. Knjižnica

Do 1920 ni imel Maribor javne znanstvene knjižnice, zaradi česar je bilo znanstveno delo skoraj nemogoče. Kdor je hotel n. pr. študirati tiskane vire o spodnještajerski preteklosti, in jih ni mogel nabaviti sam, si jih je moral izposojevati iz graških ali dunajskih bibliotek, ker licejska knjižnica v Ljubljani ni imela štajerskih publikacij.

Zato je moralo ustanoviti društvo lastno knjižnico. Temelj zanjo je položil Matej Slekovec († 15. XII. 1903), ki je zapustil društvu svojo bogato zbirko zgodovinskih del. Obenem (1903—04) je prosil odbor vse slovenske tiskarne na Spod. štajerskem, naj mu pošiljajo prostovoljno izvode svojih tiskovin — žal, brezuspešno. Zato je moralo društvo nabaviti samo z velikim trudom in stroški domače liste in knjige. Zaradi pičlih sredstev je kupovalo le najvažnejša in najpotrebnejša dela strokovnega in krajevnega značaja.

Kljub tem težavam se je knjižnica lepo in hitro razvijala deloma z darovi in volili mnogih dobrotnikov deloma z izmenjavo društvenih publikacij. Za silo se je mogla urediti šele, ko je dobilo društvo 1909 zanjo sobico poleg muzeja v Narodnem domu. Toda že 1913 je odpovedala Posojilnica lokal, češ da ga rabi gostilničar. Zato so zmetali knjige na kup v muzejsko dvorano, kjer so ostale več mesecev. Slednjič je našel Kovačič primerne prostore na Koroški cesti št. 10, kjer so knjige sčasoma uredili. Po osvobojenju (1918) je dobila knjižnica pravico do dolžnostnih izvodov iz Slovenije — pozneje le iz mariborske oblasti — in s tem nekaj javen značaj.

V začetku 1920 je začel dr. Ivan Lah — takrat magistratni uradnik v Mariboru — akcijo, da se združijo vse mariborske knjižnice, zlasti Kazinska in Ljudska ter knjižnici Zgodovinskega in Muzejskega društva. Tako bi se osnovala javna študijska knjižnica, ki bi jo vzdrževala mestna občina. Z ozirom na ogromni kulturni pomen take ustanove je dalo Zgodovinsko društvo občini na

razpolago svojo književno zbirko, ki je štela takrat okoli 18.000 zvezkov. Isto je storilo Muzejsko društvo in dalo svojo knjižnico z nad 1000 deli. Obe društvi sta si pridržali seveda lastninsko pravico do svojih knjig oziroma zamen in dolžnostnih izvodov.

Velike težave je imela knjižnica s prostori. V enem letu se je morala seliti iz deškega semenišča (Strossmayerjeva ulica) v drugo dekliško meščansko šolo (Cankarjeva ulica). Slednjič je dobila po zaslugi župana Viktorja Grčarja konec septembra prostore v prvem nadstropju kazinskega poslopja na Slomškovem trgu, kjer je še danes. Do 1923, ko je nastavila mestna občina kot knjižničarja Davorina Žunkoviča, je upravljalo knjižnico Zgodovinsko društvo.

L. 1925 je prevzela mestna občina skrb za prostore, osebe in gmotno podporo. Obenem je bil osnovan kuratorij, ki obstoji iz štirih zastopnikov občine, dveh zastopnikov Zgodovinskega društva in enega zastopnika Muzejskega društva. 1926 je imenoval občinski svet za ravnatelja knjižnice Janka Glaserja, ki opravlja posle po navodilih kuratorija.

Med tem je število knjig stalno naraščalo. Najvažnejša pridobitev je bila znanstvena knjižnica (bibliotheca Turneriana), ki jo je zapustil knjižnici bivši predsednik in častni član Zgodovinskega društva dr. Pavel Turner († 24. IX. 1924). Danes nabavlja knjižnica knjige — zlasti stiriaca in slovenica — večinoma iz dotacije in izposojenine. Zgodovinsko društvo pa ji oddaja svoje publikacije in zamene ter skrbi za izpopolnitev zgodovinskih del. V manjši meri prispeva prirodopisne in druge knjige Muzejsko društvo. Zdaj šteje študijska knjižnica blizu 35.000 zvezkov. Od teh je 60% last mesta, 30% Zgodovinskega društva in 10% Muzejskega društva.

DALJE

ALI JE MOGOČE ŽIVLJENJE NA VENERI?

Na podlagi najnovejših spektroskopičnih merjenj so učenjaki dognali, da je v ozračju Venere dokaj večji odstotek ogljikove kisline kakor v zemeljski atmosferi, da pa nasprotno popolnoma manjka kisika in vodne pare, iz česar se lahko sklepa, da popolnoma manjka tudi vode. S tem postanejo ničeve tudi vse domneve, da bi utegnili živet na Veneri slična živa bitja kakor na zemlji. Tudi rastlinstva, kakršno poznamo na zemlji, si v ozračju, ki mu manjka kisika in vode ne moremo predstavljati, dasi bi bila sicer lahko vegetacija zaradi velikega odstotka ogljikove kisline zelo bujna.

ŽIVLJENJE IN SMRT V SING SINGU

(LEWIS E. LAWES)

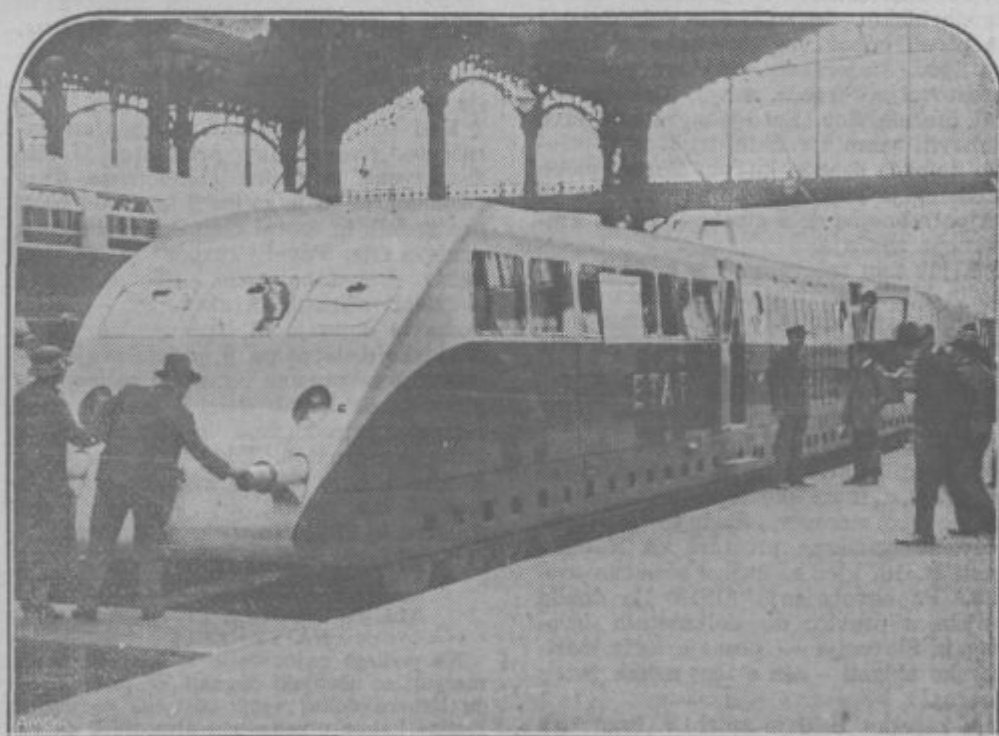
DVA IN DVAJSETO POGLAVJE

Kaznjence št. 60195 je živel v hiši smrti že tri leta in štiri mesece, ko so ga usmrtili.

Zarana onega dne, ki je bil določen za usmrtitev, je poskušal izvršiti samomor s tem, da si je raztrgal žile v zapetju s koščkom pločevine od cigaretnih škatle, ki ga je očitno vrgel stran iz neprevidnosti kak čuvaj. Luknjo v ključavnici je zadela s papirjem, in ko so slednjič vlomili v celico, je bil že prav blizu smrti.

Kaznilniški zdravnik se je trudil ves dan, da ga ohrani pri življenju ter mu je po dolgem trudu res rešil življenje, samo zato, da so mu ga nato ponoči zakonito lahko vzeli.

Prvotna obsodba št. 7198 je bila razveljavljena in obsojenca so postavili še enkrat pred sodišče v mestu Erie. Tam je pa pobegnil in se je vozil v New York z vlakom, ki ga je peljal tik ob Sing Singu, komaj dve sto korakov od hiše smrti, kateri je bil prej posvečen.

200 KM NA URO PO ŽELEZNICI

Na pariškem kolodvoru Saint Lazare je razstavljen Bugattijev motorni voz, ki bo z motorjem 800 ks dosegel na ravnih progah brzino nad 200 km na uro. Voz, ki je namenjen osebnemu prometu, je dolg 23,60 m, širok 2,85 m, in v notranjosti visok 2 m. Voz porabi pri polni obtežbi samo 11 bencola na km. V njem je prostora za 52 potnikov. Vozil bo med Parizom in svetovnim kopališčem Deauvilleom. Novi francoski motorni voz je po sodbi strokovnjakov konstruktivno precej bolj rešen od nemških železniških »zepelinovcev«

Neki možakar, ki je svoječasno pomagal graditi staro hišo smrti, je bil kasneje v njej usmrčen. Celo neki človek, ki je izdeloval in postavil električni stol v sosedni državi, je kasneje izvršil umor in je plačal svojo krivdo na sličnem stolu. Očividno mrtvaško orodje ne služi kot nikako zastraševalno sredstvo, kakor se je to splošno domnevalo.

Ko so ga spet ujeli in je bil ponovno obsojen na smrt, sem ga vprašal, zakaj se je kot močan in zdrav človek zaletel k roparstvu, ki se je slednjič končalo z umorom.

Odgovoril mi je, da je delal kot suženj v jeklenih tovarnah do svojega eden in dvajsetega leta, in ko je uvidel, da ne more nikamor naprej, je sklenil, da si privoščiti vsaj nekaj zabave, preden umre.

Nato je iztisnil iz življenja več kot večina smrtnikov, a umreti hitro pri štiridesetih letih je bolje, nego umirati počasi ob revmatizmu in bedi pri šestdesetih. Modroval je: kakor mora imeti svet bančnike, zdravnike, odvjetnike in stražnike, prav tako mora imeti tudi svoje lopove. Pomislite samo, da ne bi bilo treba nobenega čuvarja javnega reda, če ne bi nihče prekršil zakona!

Št. 72711 je bil ogromen Poljak, ki bi si, če bi ga pri njegovem namenu ne ovirali čuvaji, gotovo razbil glavo ob zidu celice. Hlinil je slaboumnost in pisal

VEČNA VZIGALICA

Že lani so listi objavili vest, da se je dunajskemu kemiku dr. Ferdinandu Ringerju posrečil izum, ki se mu obeta sijajna bodočnost. Ringer je po več let trajajočih poskusih slednjič našel primerne kemične snovi, iz katerih se lahko sestavijo večne vžigalice. O izumu so takrat poročali listi po vsem svetu, toda vest je bila zelo skeptično sprejeta, ker si je res težko predstavljati, da bi bilo mogoče v drobni palčici združiti toliko močnih, aktivnih snovi, ki bi mogle trajno dati tolikanj visoko temperaturo, da bi se od nje vnela gorljive snovi.

Zadnji čas pa je slišati, da večne vžigalice vendarle niso bile samo plod domišljije, ampak da bodo v doglednem času res prišle v promet. Kemiki, ki se zanimajo za Ringerjev izum, so posetili izumitelja v Curihu, kjer so zvedeli nekatere zanimive podrobnosti o bodočem večnem ognju. Izumitelj je dejal, da so tehniški postopki proizvodnje večnih vžigalic že toliko napredovali, da ni nobene ovire več za izdelovanje na veliko. Nove vžigalice še niso v prometu, ker je bilo treba urediti vprašanje odkupa patentov v posameznih drža-

vah in skleniti posebne dogovore z monopolnimi upravami. Vsi ti dogovori so zdaj zaključeni in tovarna Ringerjevih vžigalic v Curihu je že začela v polnem obsegu obratovati. Na milijone vžigalic je bilo že razposlanih zlasti v prekomorske dežele. Ringer upa, da bo v nekaj mesecih organizirana tudi v Evropi prodaja večnih vžigalic, tako da se homo kmalu lahko tudi pri nas seznanili z njimi.

Št. 73306 je porabil svoj čas čakanja na smrt s pisanjem pesmic in slikanjem. Na vsak način je hotel dokončati neko sliko pred smrtjo in je delal ves dan svoje smrti. Neki drugi je imel majhen dolg in je zaprosil, naj se mu dovoli, da proda svoje truplo nekemu medicinskemu zavodu, kar se mu pa ni moglo ugoditi, ker je proti predpisom. Pripomnil je, da moramo slednjič vsi umreti in je razlika samo ta, da on ve, kdaj bo umrl, medtem ko meni to ni znano.

»Gospod, hotel bi umreti kot mož,« mi je rekel. »Ali bi mi hoteli dati požirek žganja tik preden bom šel?«

Tako mi je govoril št. 75453. Bil je zelo mlad dečko, in čeprav so opojna sredstva in mamila prepovedana, sem sklenil to pravilo prekršiti. Zaukazal sem, naj mu prineso čašo viskija.

Nekaj minut, preden so ga odvedli, sem ga vprašal, kako se počuti.

»Izborno,« mi je odvrnil, in ko je opazil bledico na mojem licu, mi je rekel: »Ta požirek rabite vi, gospod. Vzemite ga in mnogo sreče.«

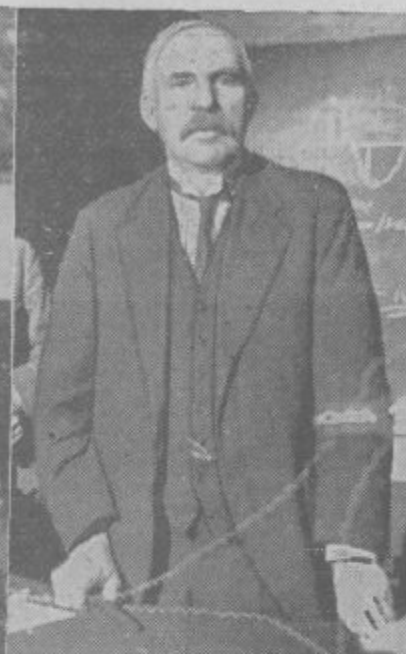
Res sem ga bil potreben in sem ga tudi popil. Šel je v smrt kot vojak.

DALJE

(COPYRIGHT BY KING FEATURES SYNDICATE)
PONATIS ZABRANJEN

KONJSKE DIRKE PRED 3200 LETI

Praški univerzitetni profesor B. Hrozný je napisal zgodovinsko studijo o konjereji in konjskih dirkah. Pripoveduje, da so se prve konjske dirke vršile že pred 3200 leti v stari Mezopotamiji, v mestu Mitani. Reja dirkalnih konj je bila v tistem času na zelo visoki stopnji in konje so pred vsako dirko kopali v pari, jih masirali in trenirali. Dirkalni konji so za časa dirk dobivali dietno hrano in so sploh nanje mnogo bolj pazili kakor danes. Zahtevali so od njih tudi, da so čim lažji, da bi mogli tem hitreje teči. Ali so v onem času na konje tudi stavili in če so že obstojali »navijači«, o tem nam g. profesor ne ve povedati.

Zgoraj (od leve proti desni): Prozorni ščitniki iz celofana bodo letos moderni v kopališčih. — Godbeniki z nogometno strastjo: Pri nedavni nogometni tekmi v Amsterdamu med Holandsko in Belgijo so se holandski vojaški godbeniki tako navdušili za nogomet, da so pozabili na svojo godbeno dolžnost. — Slavni raziskovalec in izumov lord Rutherford. — Praktičen streljavec, izum nekega Hamburgžana, za letna taborišča. — Spodaj (od leve proti desni): Proslava angleškega Rdečega križa angleške usmiljenke Florence Nightingale, svetovno znane iz krimske vojne: Položitev venca na njen spomenik v Londonu. — Filmska igralka Vilma Banky. — »Plavajoče letališče«: z manevrov ameriške križarke »Saratoga«.

JEGULJA NA POTOVANJU

Jegulja, ki je zelo draga poslastica za sladokusce, je tudi znanost stala že mnogo denarja. Največ je šlo za proučevanje njenega čudnega življenja danskih kron in šele l. 1930. je bilo v glavnem zaključeno preiskovanje tajinstvenih potovanj te, kači podobne ribe. Začelo pa se je l. 1904., ko je danski parnik »Thor« okoli otočja Farör lovil mlade polenovke, da jih zaznamuje in spet izpusti v širno morje. Na ta način so hoteli raziskovalci izrvat od narode same potrebne podatke o dolgoti življenjske dobe in o razdelitvi polenokv po Severnem morju.

Pri tem je raziskovalcem prišla v mrežo drobna ribica, po obliki in velikosti slična vrbovemu listu. Vsi iz sebe so bili učenjaki, ko so na daljnem severu nalezli na to prikazen, kajti spoznali so, da so ujeli ličinko jegulje. Prej so ugotovili to vitko in svetlo živalco, koje telesce je popolnoma prozorno, samo nje očesci tvorita dve črni piki, že često v Sredozemskem morju, osobito okoli Messine. Znanost jo je smatrala za posebno živalsko vrsto in ji je dala učeno ime *leptocephalus*. Proti koncu prejšnjega stoletja pa sta dognala dva Italijana, da je živalca le prehodna oblika iz mladosti jeguljinega razvoja.* Opazila sta namreč, da postaja vrbovi listič vedno ožji in da polagoma nastane iz njega mlada, prst dolga in ko vžigalica debela jeguljica. Te vrste ribice pa se vidijo vsako leto v ogromnih rojih, kako streme v reke, ki se izlivajo v Sredozemsko ali Atlantsko morje. Na dani je bil tedaj zaključek, da naša sladkovodna jegulja, ko je popolnoma odrasla, odhaja z vseh obal Evrope, Afrike in Prednje Azije v Sredozemsko morje, da se tam drsti in potem pogine. Nihče namreč še ni videl, da bi se odrasla jegulja vračala iz morja v reka.

Nekaj časa je bila ta slutnja v veljavi, osobito ker v Atlantskem oceanu nikoli niso bile najdene ličinke ali druge razvojne oblike te potujoče ribe. Vendar pa so se milijoni rib, ki so ušli pozornosti ribičev, leto za letom vsipali v Atlantik. Iz vseh rek, ki teko v Atlantski ocean med Severnim morjem in špansko obalo, so stremeli vlaki jegulj proti morju, ko pa so dospeli na cilj, so red-

no izginiti tako nenadoma, da jih nikoli več ni bilo videti. Na vsej širini od Groenlanda do Azorov in med evropsko ter vzhodnoameriško obalo nikoli ni bilo mogoče najti sledu o jegulji. Niti odrasle niti njenih mlajših oblik ni bilo mogoče odkriti na tem ogromnem prostanstvu. V mesinskem prelivu pa so našli obe obliki drugo poleg druge.

Proti vsemu pričakovanju pa so Danci pri Farörih zajeli v mrežo skrivnostni vrbovi listič. Očividno Atlantik le ni bil tako skrbno preiskan. Johanu Schmidtu, vodji danske raziskovalne odprave na »Thoru« ta misel nikakor ni šla več iz glave. Mož je zbiral nova denarna sredstva in je celih osemnajst let — od števši leta vojne — preiskoval morja od Islanda do Arabije, pa od Azorov do ameriške obale. Na sledu za jeguljo je prevozil seveda tudi ves Atlantski ocean in Sredozemsko morje. Pri tako smotrenem in temeljitom iskanju uspeh tudi ni izostal. Na vseh delih Atlantika je bilo mogoče iz ne nevelike globine zajeti poljubne množine jeguljinih ličink. Na splošno presenečenje pa niso bile mlajše in manjše čimbolj se je bližal Messini, kakor je Schmidt pričakoval, ako je bilo v omenjenem prelivu drstišče in vališče. V to smer so bile živalce vse večje in starejše. Zato pa so bile v smeri obratne vožnje vse manjše in mlajše, osobito okoli Bermudskega otočja in v bližini južnega konca Severne Amerike.

L. 1922. je Schmidt dosegel popoln uspeh. Odkril je drstišča evropske jegulje in sličnih srednjeazijskih ter severno afriških vrst na višini Sargaškega morja, tedaj v bližini Bermudskih otokov. Našel je na tem mestu ličinke do najmanjše velikosti 5 milimetrov. To odkritje pravi: Evropske jegulje se ne strašijo 3600 km dolge morske poti, da dosežejo edino mesto med tolikimi drugimi v vseh morjih, ki ga smatrajo za pripravnega, da tam odloče svoje ikre in zaplode nov zarod. Drstenja seveda še ni nihče opazoval, po vsej priliki se vrši globoko pod površino morja, kjer starši potem poginejo. Ličinke pa počasi nastopijo potovanje v obratni smeri, do onih rek, odkoder so v to silno daljo priplavali njih roditelji. Po cenitvi Schmidta dosežejo ličinke po 2½ do 3½ letih velikost, kakršno ima steklena jeguljica, t. j. ona prozorna živalca, ki ima očesci v obliki dveh črnih pīčic.

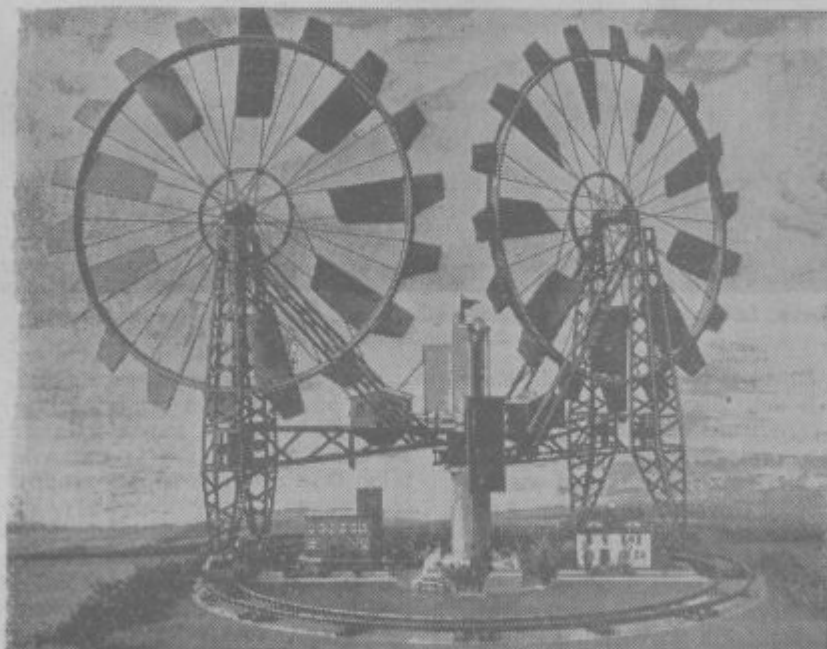
* Prim. »Podzemsko potovanje jegulje«, Zis, knjiga 12, str. 497.

Toda razen evropskih, srednjeazijskih in afriških ima naša zemlja še druge jegulje. Kje se drstijo te? Menda vendar ne romažo na poročno potovanje tudi v Sargaško morje! Iz Severne Amerike, in do pacifiških pokrajin in iz Avstralije, bi bila ta pot le malo pre dolga in združena s prevelikimi zaprekami. Kje se tedaj drstijo te jegulje?

To vprašanje si je zastavil Schmidt. Spet si je zbral potrebna sredstva in se l. 1928. napotil na proučevanje jegulje. Prevozil je 65.000 morskih milj po vseh morjih sveta in s tem prejadral trikrat zemeljski obseg. Pri tem je dokazal, da jegulje onih tujih dežel, kojih reke se izlivaajo v tropska morja, nimajo niti približno sličnega potovalnega nagona, kakor ga ima naša. Sicer si tudi vse tuje vrste polščejo drstišče v delih morja z visoko temperaturo, visoko vsebino soli in veliko globino, ali v tropskih morjih imajo mnogo enakih krajev v izobilju in v največji bližini. S tem imajo tudi li-

činke zelo kratko pot v domače reke in se ne mude dolgo v morju.

Iz teh dognanj sklepa Schmidt, da je vse pleme jegulj tropskega izvora in je temu izvoru tudi nenavadno zvesto. Edino izjemo tvori naša evropska jegulja, ki preplava Atlantik in Sredozemsko morje v obliki vrbovega lističa ter preživi leta svoje rasti v naših rekah in jezerih. Toda tudi pri nji se pokaže težnja po tropih. Brž ko popolnoma doraste in je godna za ploditev, se ji v koničasti glaviči vzbudi hrepenenje po praočetnjavi. Tajna sila jo žene proti Ameriki in edino v Sargaškem morju dobi živalca zadostitev svoji težnji. Pri samici nastopi ta doba v 8. ali 10. letu, pri samcu pa nekaj prej. Njuno ženitveno potovanje je obenem potovanje na kraj prirodne smrti, ki nastopi, brž ko je izpolnjen glavni namen življenja: zagotovitev potomstva. Jegulja je v tem pogledu nekoliko podobna agavi, ki pogine, ko je napravila cvet. š-k

ENERGIJA IZ ZRAKA

Neki inženjer iz Frankfurta je predložil nemškemu ministratvu zanimiv načrt za izrabljanje energije zračnih tokov. Za poskušnjo naj bi se zgradila dva po 200 m visoka stolpa z orjaškimi vetrnicami na vrhu, ki bi se avtomatično obračali po vetru. Sličnih načrtov za izrabljanje zračne energije je bilo predlaganih že več, ali doslej se zaradi denarnih vprašanj še nobeden ni uresničil. Sila vetra je sicer zastoj, toda priprave za izkoriščanje so dražje od vodnoelektričnih ali celo parnih central

ŽENSKA LOBANJA IZ LEDNE DOBE

Znanost, ki raziskuje postanek človeka in njegovo prvotno domovino, je po zoogeografskih, klimatskih in drugih posebnostih posameznih celin skoraj nesporno ugotovila, da domovina najprvotnejšega človeka nikakor ne more biti Afrika, Amerika ali Avstralija. Edino primerno ozemlje, kjer so bili dani vsi pogoji za

ske, ki je živela pred kakimi 18.000 do 20.000 leti. Znanstveniki so krstili to najdbo z imenom »človek iz Minesote«.

Ta primitivna Američanka sliči bolj Eskimki, nego Indijanki. Vede je znano že dobrih 66 let, da so v Evropi živeli ljudje že v ledni dobi. Ugotovljeno je bilo, da je v tem času tudi v Ameriki in Aziji že živel človek, vendar je za to

Levo: Lobanja »človeka iz Minesote«. Desno: Zadnji del lobanje človeka iz ledne dobe

postanek človeka, je bila Azija, in sicer nje srednji del. Severni ni mogel priti v poštev zaradi mrzlega podnebja, južni pa zaradi nepretrganih pralesov, ki niso omogočali življenja niti prvi nad vse primitivni stopnji človeka. Iz srednje Azije se je človeški rod nato razširil najprej na zapad in na vzhod, kasneje pa tudi na jug.

Kljub temu prihajajo iz Amerike čisto vesti o paleolitskih človeških ostankih (Trenton, Omaha), vendar so kasnejša podrobnejša raziskavanja nesporno dokazala, da so vse te najdbe daleko mlajše, nego so jih Američani cenili v prvem navdušenju nad odkritjem. Nedavno pa je dr. A. E. Jenks, profesor univerze v Minneapolisu, označil neko okostje, najdeno v državi Minesoti, kot okostje žen-

trditev nedostajalo dokazov. Kakor rečeno, so si osobito Američani prizadevali odkriti dokaze za Američana iz ledne dobe, kar pa jim je redno izpodletelo. Šele nedavno so pri gradnji ceste ob Pelikanovi reki delavci naleteli na človeško okostje, ki je ležalo nenavadno globoko pod zemljo. Pozvani učenjaki so skrbno izkopali okostje in po dolgem proučevanju najdišča v geološkem oziru so dognali, da izvira najdeno žensko okostje izpred 20.000 let.

SLAVA IN BEDA STARE PRESTOLNICE NEBEŠKE REPUBLIKE

JEAN MARTIN

V zgodovini neizmerne kitajske države se je že večkrat zgodilo, da je prešla čast glavnega mesta od Pekinga na Nanking od »severne prestolnice« na »prestolnico juga«, kakor imenuje ljudstvo v svojem lokalnem patriotizmu obe mesti. Nan-

imenuje samo še severno mesto »Pej-pin«. Ali dočim si nova prestolnica Nanking umetno prizadeva ustvariti si prestiž, ki pritiče središču tako mogočne države, med tem ko se na vseh koncih in krajih građe velikanske moderne stavbe, se pa prebivalstvo opuščene prestol-

Na levi: Porcelanska pagoda v parku letne palače cesarjev dinastije Mandžu. Na desni: beračica v Pekingu.

king je bil glavno mesto celo že takrat, ko je bil Peking še poznatno siromašno obmejno mestece v mali razdalji od Velikega zidu. In kasneje, kadar so pretresale Kitajsko državljanske vojne, ali pa se je enotno borila s Tatari in Mongoli, so cesarji večkrat prelagali prestolnico iz enega mesta v drugo, odkoder je bilo pač lažje vladati upirajoče se pokrajine.

Zdaj je Peking s svojim ponosnim činom izgubil tudi svoje ime. Poslej se

nice skokoma veča iz čisto drugega vzroka: Pred Pekingom so japonske čete že v grozeči bližini. Val beguncev, ki se je valil pred japonsko armado proti jugu, se je deloma ustavil v Peking, in tako je v kratkem narastlo njega prebivalstvo za nad pol milijona duš.

Pred pičlimi dvema leti je bila Mandžurija še najmirnejša kitajska provinca. Takrat je drl veletok izseljencev po istih strugah kakor zdaj, samo v obratni smeri: od juga proti severu. Bilo je

morda največje preseljevanje narodov, kar jih pomni zgodovina. Milijoni beguncev so preplavili komaj naseljene mandžurske pokrajine, kjer se jim je obetalo mirno življenje. Prihajali so iz srednje Kitajske in iz bogatih južnih provinc, odkoder jih je pregnala državljanska vojna. Šele onkraj Velikega zidu so se združevala posamezna krdela v neskočne procesije, ki so po slabih mandžurskih stezah romale proti Mukdenu. Po cele mesece so morale korakati karavane. Spremljale so jih lakota in bolezni in tisto malce, kar jih ni podleglo, so prišli v objubljeni deželo popolnoma iznemogli in obubožani. Kitajska narava pa je prislovično žilava. Priseljenci so si počasi le nekako uredili življenje na novih tleh. Mandžurska zemlja je bogata in rodovitna in bi lahko prehranjevala trikrat številnejše prebivalstvo kakor ga ima zdaj.

Peking tvorita prav za prav dve mesti, dve pravokotni ploskvi tesno zgnetenih človeških bivališč. Tatarsko mesto, ki obdaja prepovedano in vladno mesto, je sezidano točno v kvadratu, dočim je kitajsko mesto geometričen pravokotnik. Obe mesti, ki pa tvorita neoločljivo enoto, sta obdani z dvojnimi obzidjem. Veliko prostora je povsod ali vendar ne za vse sto tisoče pribežnikov, ki iščejo zavetja za pekinškimi zidovi. Strašna beda se je iznova oglasila v nekdanji ponosni cesarski prestolnici.

Navzlic temu, da je kitajska vlada odzvala Pekingu nimbus prestolnice, vendar čuva mesto vsaj pred svetom še zmerom svoj nekdanji prestiž. Zastopniki evropskih držav in Amerike še zmerom prebivajo tu v svojih udobnih rezidencah. Prepovedano mesto še zmerom čuva med svojimi zidovi skrivnosti minule slavne dobe in povsod se še očitno vidijo sledovi dinastije Mandžu. Ali tisto, čemur se mora človek v Pekingu najbolj čuditi, je kričeče nasprotje med sijajem starih palač in svetišč pa med v nebo vpijočim siromaštvom predmestnega prebivalstva in beguncev.

Izvemši nekatere velike ceste in posamezne ulice v četrti tujih poslanstev, ki tvorijo mesto zase in v katerih so nastanjene zaradi varnosti tudi čete tujeja vojaštva, so vsa pota v Pekingu v skrajno žalostnem stanju. Res so to večinoma drevoredi, toda cestišče je zgolj tolčena ilovica, ki se ob lepem vremenu spremeni v prah, ob dežju pa v korito blata, v katerem se mora zadržati celo promet s primitivnimi kitajskimi vozili in nosili. Hiše so nizke. Skoraj vsa po-

slopja so enonadstropna. Gradbeni material je les, sem pa tja prevlečen z lepo barvanimi laki in okrašen z rezbarijami ter z zlatimi črkami vsakovrstnih napisov. Majhna okenca so razdeljena v značilne kvadrate, v katere je mesto stekla vloženi papir, zdaj seveda večinoma raztrgan.

Restavraterji in trgovci opravljajo svojo obrt navadno kar na pločnikih, če smemo tako imenovati zanemarjene hodnike od steptane ilovice. Okrog njih se gnete zmerom množica lačnih ljudi, postopačev in zijal. Mimo tekaajo zgarani kuliji s svojimi rikšami ali pa prevažajo velikanske tovore na primitivnih, škripajočih samokolnicah. Smrad, ki se širi po ulicah, je nepopisen. Vse posle, ki se odigravajo na ulicah spremlja oglušujoč trušč, vik in krič, kakor da bi bil tod večni sejem.

Sredi vseh dvomljivih glasov in vonjav se ponosno in molčeče dvigajo monumentalna vrata, porcelanaste strehe in skulpture dragocenih pagod. Če se hočeš preriniti do svetišč ali palač, se moraš najprvo iztrgati krdelom nasilnih beračev, ki le neradi izpuste svojo žrtev.

Spomeniki, ki so iz daljave videti nedotaknjene priče nekdanjega sijaja cesarske dobe, so v resnici tudi že postali žrtve republikanskega siromaštva. V vrtovih nebeškega svetišča napajajo vojaki svoje konje. Neki vojak, ki je postopal po drevoredih, mi je razkazoval cesarske hleve med nešetimi drugimi gospodarskimi poslopji cesarskega dvorca. V svetišču, kjer se je poprej mudil cesar, preden je pristopal k daritvi, se je kadilo od ognjev, da nisi videl ne sten ne stropa nad seboj. Tempelj je zdaj popolnoma degradiran. Po strehi iz modre fajanske poganja trava, grmovje in plevel. Na visokih sohah, ki podpirajo strop dvorane se lušči pokost, ali pa ga luščijo sami obrtkovalci največ pa vojaki, ki se oblastno šopirijo po teh prostorih, da najdejo dovolj velike ploskve lesa kamor lahko režejo svoja imena. Po balustradah iz fino rezanega marmorja so marsikje napete zarjavele bodeče žice, koder jim je bilo prizanešeno s tem barbarstvom, so pa vsaj okrušene, zamazane in zamaščene, da se jim komaj še poznajo nekdanje oblike.

Prepovedano mesto, ki je bilo pred revolucijo zaprto za vse navadne smrtnike, kadar je v njem prebival cesar, je zdaj vsakomur odprto. Po njem se potikajo turisti, vmes pa prodajalci limonade in ponudjalci vsakovrstne druge ro-

be ter temna svojat, ki se tu čuti varne pred preganjalci.

Še bolj je propadla palača, kjer je prebival cesar na nekem otočju »Južnega jezera«. V najlepših dvorinah te palače

ki pripoveduje radovednežem, da je toč počival najmogočnejši vladar sveta.

Navzlic očitnim znakom propadanja je ogroženi Peking vendar le še zmerom prestolnica. Ali, če bo vdrla vanj vojska,

Starinski kitajski stolp — žrtev japonskega topništva

je zdaj odprta nekakšna restavracija četrte vrste. Ostali prostori so prazni in puščobno se zrcalijo razbita okna v jezerski gladini. V nekdanji cesarjevi spalnici je na tistem mestu, kjer je stala cesarjeva postelja, samo skromna tablica,

ki grozi pred mestnimi vrati, če bodo zaplapolali v mestu požari, se je bati, da res ne bo nič več ostalo od nekdanjega sijaja in veličine prestolnice Nebeškega cesarstva.

DOŽIVLJAJI V DŽUNGLI

FRANK BUCK

22. POGLAVJE

AZIJSKI JELEN NASADI NA ROGE IZMUCENEGA BIZONA

Naš zadnji pristanek je bil v Hong Kongu, kjer smo v knowldoonskem doku izkrcali naša dva bizona. Tisoči kulljev delajo v tem ogromnem doku. Noč in dan nalagajo in raztovarjajo blago, pri čemer se često poslužujejo nerodnih kitajskih enkolnic, drugi si pomagajo z nosilnimi drogovi, tretji si pa naprtijo ogromne tovore kar na pleča.

Ker je druga ladja odplula proti Singapuru šele čez štiri dni, smo morali pripraviti živalim bivališče kar na doku, kjer bi moral Lal ostati pri njih in paziti na nje.

Sam sem se nastanil v Hong Kong hotelu ter porabil čas za obisk svojih starih prijateljev. Čez nekaj časa sem se le odločil, da skočim na dok in pogledam kako se je Lal tam uredil. Namenil sem se tja zgolj iz radovednosti, ker je bil moj sluga tako zanesljiv, da sem bil popolnoma brez skrbi, da pravilno postopa z živalmi.

Videl sem, da si je Lal sam postavil kar cel hlev. Nabral je nekaj starih in nerabljenih jader, nekaj stran vrženih vreč in desk razbitih zabojev ter iz njih napravil zasilen zastor preko kletk. Ko sem ga zagledal, je stal ravnopredno odprto v zastoru, ki je služila za vhod, kričal je prepričevalne besede o svoji menažeriji ter pobiral bakrence od kuljev, ki so se odločili, da si ogledajo te čudežne ameriške živali, ki prinesejo vsakemu srečo, kdor jih pogleda.

Niti najmanj ni prišel Lal v zadrego, ko sem ga zasačil. Rekel mi je, da je bil prepričan, da mu tega ne bom zameril — in prav je imel. Dobro je skrbel za živali in to je bilo vse, kar sem od njega zahteval. Fant je v teh štirih dneh na doku napravil prav dober posel.

Ladja, s katero smo se vozili v Singapore, je bila ameriški tovornik, ki se je na Filipinih trikrat ustavil in sicer v Cebu, v Iloilo in Zamboangi. Kjer so

natovorili posušene kókosove orehe, les in še nekaj drugega blaga za pristanišča ob Tihem morju.

Vselej kadar sem se ustavil v filipinskih pristaniščih na potu iz Singapora ali Kalkute v Ameriko s svojo živalsko zbirko, so me prosili ameriški učitelji, naj dovolim, da njih učenci posetijo ladjo in si ogledajo moje živali. Seveda sem vedno rad v to privolil in če mi je čas dopuščal, sem celo spremljal deco in učitelje od kletke do kletke ter jim tolmačil živali.

Ko smo nekega dne pripluli na parniku Bearport v eno omenjenih treh luk z največjo zbirko, ki sem jo kdaj imel na ladji in ki je obsegala živali, s katerimi bi prav lahko opremil lep živalski vrt, so bile celo šole zaprte, da bi si šolska deca lahko ogledala ta plavajoči zverinjak. Nastopal sem v vlogi vodnika in profesorja obenem in odgovarjal na stotine vprašanj, ki so mi jih stavili radovedni otroci.

Vedno so se pa ponavljala vprašanja o ameriškem bivolu. Učne knjige, ki jih rabijo v filipinskih šolah, ne zamenjajo one dobe v zgodovini Zedinjenih držav, ko so se klatile velike črede teh živali po zapadnih planjavah in deca je neumorno pozvedovala o teh živalih, ki so zavzele vso njeno mlado domišljijo. Tako me je otrok, ki je ravnopredno ogledoval velikega azijskega slona, vprašal: »Ali je ameriški bivol tako velik kot ta?« Drugi je hotel vedeti, če bi ameriški bivol lahko pobil filipinskega povodnega bivola, nazvanega karabu. Vedno in vedno pa so me izpraševali, koliko bivolov je postrelil Buffalo Bill. Odgovarjal sem na ta vprašanja, kolikor sem vedel in znal, a najgloblji vtis je naredila moja izjava, da bi dorasčen ameriški bivol z lahkoto opravil z nevarnim karabujem.

Ko sem se vrnil v te filipinske luke in sem se moral tukaj tri in štiri dni ustaviti, sem sklenil stopiti v stike s šolskimi oblastmi in dati učiteljem pri-

liko, da pokažejo oba bivola učencem.

Ceprav je bilo med učenci veliko zanimanje, moram žal le povedati, da so večinoma bili razočarani. Obe moji živali nista bili doraščeni in tudi ne dobro dohranjeni, tako da sta bili komaj pet čevljev visoki. Neki deček je vzkliknil: »Ko sem vas pred dvema leti videl, ste mi rekli, da bi vaš ameriški bivol premagal našega karabuja. Moj oče pa ima karabuja, ki bi podrl oba ta dva skupaj.«

Ko smo dospeli v Singapore, sultana ni bilo doma. Johore je oddaljen od Singapore komaj 14 milj. Zato sem sklenil ostaviti enega bivola v svoji staji pri Singaporu in odpotovati z drugimi v Rangoon, kjer sem imel poleg predaje cotatega ameriškega gosta še več drugih važnih opravil. Pred vsem sem moral iztovoriti štiri slone.

Brzjavo sem Friedlanderju, da sem z bivolom na poti v Rangoon in pričakoval me je v luki z motornim čolnom in gručo delavcev. Ravnatelj živalskega vrta je bil zelo vesel nove pridobitve in mi je že takoj na krovu ponudil v zameno lepega slona.

Nadziral sem bivolovo izkrcavanje in njegovo namestitev v senčnati lopi, kjer si je lahko iskal zavetja, kadar je sonce prehudo pripekalo.

Ravnateljstvo je določilo malo vstopnino za ogled bivola in žival si je že v nekaj dneh zaslužila hrano za vse leto.

Ko sem opravil svoje posle v Rangoonu, sem se vrnil v Singapore. Sultan je med tem že došel v Johore. Poklical sem ga po telefonu ter mu povedal, da imam zanj dar, nisem mu pa hotel izdati, kaj bi to bilo. Dogovorila sva se le, da ga obiščem naslednjega dne.

Sultan je bil zelo vesel, ko je videl, da sem mu pripeljal ameriškega sladanga. Izpustil ga je v svoj jelenji park, kjer se je že pasla mala čreda sambarja, največjega azijskega srnjaka.

Sultanov bivol ni tako dobro zmagal dolge poti kot njegov tovariš, ki sem ga izročil v Rangoonu. Bil je malce slab, ko smo ga izpustili, hodil je s težavo in nekako leseno, ker je moral tako dolgo stati v kletki. Zato sem predlagal sultanu, naj oddvoji bivola, dokler se malo ne opomore. Sambarski srnjak je zelo bojevita žival in uvidel sem, da bi novodošlec bil v prav resni nevarnosti, če bi ga njegovi azijski sostanovalci napadli.

»Ne«, je odvrnil sultan. »Kolikor mi je znano, je vaš sladang zelo krepka žival. Sambarski srnjak mu ne bo nevaren.«

Sultan, ki je sicer o živalih vedel več, kot marsikak učen naravoslovec, vendar le ni imel prav. Naslednjega dne smo našli bivola v kotu s prebodenim trebuhom. Strežaj, ki je bil priča nesreče, je povedal, kaj se zgodilo. Bivol očitno utrujen od dolge poti, se je odpočival na tleh, ko se je zaletel vanj velik srnjak z mogočnimi rogovi. Še preden se je slabotni bivol mogel postaviti na noge, so mu nasprotnikovi rogovi prevrtali trebuh.

Še danes se vidi glava nesrečnega ameriškega sladanga nagačena v sultanovi lovski sobi poleg drugih lovskih trofejev.

Propad polovice ameriškega bivolskega prebivalstva v Aziji seveda ni ravno podprl mojega poskusa, ki naj bi dokazal, da severni ameriški bivol lahko živi in uspeva tudi v tropskem podnebnju južne Azije.

Usoda pa je izenačila ta dva slučaja a kmalu nato se je bivolsko prebivalstvo Azije spet pomnožilo. In sicer: Kalkuta, ki ima največji in najlepši živalski vrt v Indiji, je začela zavidati Rangoonu njegovega bivola. Nikakor niso mogli prenesti, da bi manjši vrt imel žival, ki jo oni niso imeli. Tudi

MATI IN DETE (Bosch — Izrezanka)

med živalskimi vrtovi obstoja namreč tekmovanje in večjemu ni nikdar všeč, če ima manjši žival, ki je sam nima.

Živalski vrt v Kalkuti ni miroval, dokler se mu ni posrečilo dobiti iz Londona ameriškega bivola, kjer imajo prav lepo čredo teh izginotih živali.

V dokaz, da je zmaga sambarskega srnjaka nad mojim izmučenim bivolom bila le slučaj, se je ameriški bivol, ki je prišel iz Londona, kmalu uveljavil kot gospodar na pašnikih kalkutskega živalskega vrta. Ta ustanova je namreč imela obsežna namakana polja, kjer so se pasli povodni bivoli, nilgajske antilope, gazele in zebre kar na prostem.

Ko sem se pred kratkim ustavil v kalkutskem živalskem vrtu, sem imel priliko ogledati si osebno, kako ta Američan iz Londona kroti svoje azijske sosede. Mogočni ameriški bivol je tedaj pokazal, kdo ima glavno besedo na teh pašnikih. Ravno so prišli strežaji, ki so začeli raztovarjati velike množine sveže trave in sladkornega trsa. Živali so se spoštljivo umaknile in pustile mogočnega bivola, ki si je očitno uveljavil prvenstvo, naj poje on najprej svoj del.

V kratkem je postal ta bivol tak orjak, da so mu morali zgraditi posebno lopo.

DALJE

(COPYRIGHT BY KING FEATURES SYNDICATE)

APARAT, KI ČITA KNJIGE

Berlinskemu inženjerju Šutkovskemu se je posrečilo konstruirati pripravo, ki spreminja tiskano besedo neposredno v glasove. Delovanje aparata temelji na najnovejših izpopolnitvah elektroptike, ki omogočajo spreminjati svetlobne like določne ob-

spremljajočih tonov, ki je treba vse upoštevati v pravem razmerju, če se hoče reproducirati znani glas. Kot nadaljnja težava se pridružuje spajanje posameznih reproduciranih samoglasnikov in soglasnikov v vezano, tekočo besedo, da ne omenjamo

like v odgovarjajoče glasove. Vsaka črka, koje optična slika se s primernim sistemom leč projicira na svetlobno električno celico, sproži sistem uglašanih električnih nihalnih krogov, ki dajejo v zvočniku glasove.

V principu bi bilo delovanje takega »čitalnega aparata« razmeroma preprosto, če bi se ne bilo treba ozirati na komplicirano zvočno sestavo komponent človeške govornice. Posamezni samoglasniki zlasti pa soglasniki so zapleteni sestavi osnovnega in

upoštevanja vsaj najglavnejših ločil, brez katerih bi bilo »čitanje« vsakega kolikor toliko kompliciranega stavka nerazumljivo. Jasno je, da en in isti čitalni aparat lahko bere samo črke tiste oblike, za katero je prirejen. Šutkovski je uredil svoj aparat za zdaj samo za čitanje s pisalnim strojem tiskanega besedila. Drugačen tisk zahteva primerno preureditev poglavitnih optičnih delov aparata. — Na sliki vidimo konstrukterja Šutkovskega z njegovim aparatom.

ŽENSKA IN SVET

ANNE DE NOAILLES

(15. XI. 1876—30. IV. 1933)

Največja francoska pesnikinja je bila iz romunske družine Bibescu-Brancovan. Demeter Bibescu, gospodar Valahije (Vlaškega), se je bil v preteklem stoletju oženil s hčerjo zadnjega princa Brankovana, čigar

Anne de NOAILLES

najstarejši prednik, Tugomir Bassaraba, je zavladal Valahiji v začetku 14. stoletja. Nje mati je bila Grkinja Zoe Mavrokordato. L. 1897. se je princesa Ana Elizabeta omožila s francoskim grofom Pascalom de Noailles iz znamenitega rodu, znanega že iz l. 1023. Poslej se je podpisovala: comtesse de Noailles.

Romuni so dali francoskemu slovstvu dobršno število pisateljev: s tako vneto se med njimi goji Molièreova govornica. Pokojnica, vzgojena čisto v francoskem duhu, pa je prva ženska, ki je dosegla komandersko stopnjo Častne legije. Morda se je povzpela tako visoko zategadelj, ker so se uveljavili v njej čuvstveni iztočni vplivi, kakršnih Zapad, prijatelj umerjenosti, ni mogel zabrisati.

Vrtna Modrica (Muse de jardins), kakor so jo nazvali, je v zbirki »Coeur innombrable«, ki jo je nagradila Francoska akademija, opevala nežno naravo, razceve ga-

je in plodne sadovnjake. Kakor Francis Jammes se tedaj čuti eno s stvarmi, se istoveti z njimi, trpi, veseli se s naravo. Vendar pri njej ne nahajamo tistega nekam osladnega zamika, ki se nam lahko prisluhne v Jammesovem načinu. Tu pa tam se stoži po Vzhodu tej ponosni duši, ki kaže možate vrline. Takole priznava:

J'étais faite pour vivre en ces voiles de
[soie
Et sous ces colliers verts
Qui serrent faiblement, qui couvrent et
[qui noient
Des bras toujours ouverts.
On n'aurait jamais su ma peine ou mon
[délire
Je n'aurais pas chanté,
J'aurais tenu sur moi comme une grande
[lyre
Les soleils de l'été...

Panteizem diha iz njene želje, da bi se spojila z vidnim svetom. Svečenica življenja (prêtresse de la vie) so ji med drugim tudi pogosto dejali, kajti v njenih burnih delih vedno dehti življenje v vseh svojih oblikah.

Pri vsem tem moramo priznati, da njena žgoča lirika, če je ne uživamo v majhnih odlomkih, nazadnje utruja. Čitaš jo lahko v izgubljenih uricah, ko ne zahtevaš od besed drugega kot uspavalne godbe. Sama je izjavila v zbirki »Forces éternelles« (Večne sile):

Il n'est rien que le sens de l'homme et que la terre, t. j. drugega ni ko človeški čuti in zemlja... Toda ne verjemimo ji: še nekaj je na svetu, namreč misel. Po Pascalu je to edino človeško dostojanstvo. Vendar vzemimo od pesnikov, kar nam velikodušno ponujajo. Kaj bi jih terjali za drugo!

Med pesniškimi snopci navedem poleg gorenjih: Eblouissements (Svit in sijaj), L'ombre des jours (Senca dni), Les vivants et les morts (Živi in mrtvi), Poèmes de l'amour (Spevi ljubezni), L'honneur de souffrir (Čast v trpljenju). Njenih romanov, ki ne večajo njene slave, ne bom našteval, niti vojnih popevk.

Gospa pl. Noailles spada med »štiri mile počtasti z žensko glav«, ki jih je Charles Maurras ondan zbral pod naslovom »ženska romantika«. Prikupna čarobna, slastna in strastna prikazen; njeni uroki pač niso kdo ve kaj nevarni, ali o njej smemo reči z Barrèsom: »Kakšna blaženost, ko najdeš na čelu mlade človečice prožno milino in iskro iz Jonije.«

Na grob bi ti lahko vklesali njene verze: Nikdar in nikoli nobeno človeško srce ni drhtelo od mojega več.

Moje sanje so grm, tako živ, plameneč:
razklenem roké, ki v njih nežnost utriplje,
pa v svet se mi sama ljubezen usiplje.

V hrepenenju po svitu, resnici ves čas
plamenico pritiskala k sebi sem jaz,
da čudežni zubelej razvel se je v meni
in živela sem bujno, mrjoča v plamenih.

Težko je posneti zvočnost izvirnika, ki
včasih zadoni kakor Racine-ov stih. Vendar
njej, ki je zložila Le Visage émerveillée
(Vzhičeno obličje), dajmo še en epitaf:

Možje tedaj stopali bodo z dekleti
pa bodo orali, pomagali žeti

OB 200-LETNICI FR. MESMERJA

27. maja je preteklo dve sto let, odkar se
je rodil v Iznangu pri Radolfzellu slavni
nemški zdravnik Franc Mesmer, ki že po-
stavil osnovne temelje tako zvsnemu nar-
avnemu magnetizmu. Mesmer, tip univer-
zalnega znanstvenika, je študiral prvotno
na Dunaju bogoslovje in pravo, a se je po-
svetil kasneje študiju medicine ter postal
zdravnik. Tedaj je vzbudil splošno pozor-
nost zdravnik Paracelzij Kranke s svojimi
nauki o razmerju in vplivu vsemirskih sil
na organizem ter o posebnih lastnostih
magnetne palice in njenem učinku.

Mladi Mesmer se je hitro zavezal za
Krankejeve nauke in izgradil osnovne tem-
elje naravnemu magnetizmu ali po njem
imenovanem mesmerizmu. Kakor je dano
gotovo razmerje sil v privlačnosti med
kozmičnimi telesi in kakor vpliva n. pr.
meseec na zemljo z znanim pojavom plime
in oseke, tako obstoji po Mesmerjevih na-
ukih tudi gotovo »magnetično«
razmerje med vsemirjem in človeškim organizmom.
Kjer bi se pa pojavila v nrejenem razmer-
ju sil motnja, tam bi moralo po Mesmerju
slediti obolenje organizma. Mesmerizem
trdi nadalje, da more bolnemu človeku,
torej človeku z »neurejenimi magnetični-
mi«
prilikami pomagati samo sočlovek z
dobrimi magnetičnimi odnosi.

Zanimivo je, da so Mesmer in njegovi
pristaši verovali v moč magnetne palice
in da so pripisovali uspehe v zdravljenju
zgodj »magnetiziranja«, da so pa pri tem
dosegli hipnotične učinke, ni tedaj še nih-
če mislil in se je volja hipnotizerja po-
polnoma omalovaževala. Pred dve sto leti
so zdravili torej nevede že s hipnozo,
magnetna palica je le v bolniku utrdila ve-
ro v možnost ozdravljenja in ustvarila psi-
hičen kontakt med hipnotizerjem in bol-
nikom.

Mesmer je z magnetno palico zdravil vse
vrste bolezni. Neki slavni pianistki, ki je
živela na dvoru Marije Terezije in bila
od rojstva slepa, je povrnil vid. Toča je
navidezno je dosegel priznanje. Oglasilo
se je mnogo nasprotnikov in tudi nemška
akademija znanosti mu ni bila naklonjena

in gledali mesecev pestro kolo.

Jaz nič ne bom zrla pod črno zemljo,
neznani mi bodo življenja podvigi...
Kedor pa prebiral po moji bo knjigi,
spoznal mi bo dušo in ogenj v očeh.
K moji sencí, ki zna le za soj in za smeh,
požene srcá ga medlost, koprnjenje:
pepel moj toplejši ko njih bo življenjel!

Prav podobno čustvovanje razvija v
kriticah »Pišem, da izveš«, objavljenih v
Moderni francoski liriki 1919, ki prinaša
tudi Horatijevo geslo »carpe diem«
pod naslovom »Čas življenja«. A. D.

in videla v njem premetenega mazača in
sleparja. Dasiravno so morali zdravniki,
ki so vodili preiskavo, v obširnem poro-
čilu priznati Mesmerjeve uspehe, so bile
one dni strasti zelo razpaljene. Grozili so
tudi slavni pianistki in Mesmer sam si je
nekoč le z begom rešil življenje pred na-
hujskanim očetom umetnice. V razburje-
nju onih dni je pianistka ponovno zgubila
vid in spet se je izkazal Mesmer s svojo
metodo.

Z Dunaja je odšel Mesmer na Bavarsko,
kjer ga je imenoval kralj za člana akade-
mije znanosti, a tudi na Bavarskem ni
vzdržal dolgo. Večne borbe in sovraštvo
so ga utrudili. Odšel je v Pariz, kjer se je
povzpел do svetovne slave. V kratkem le
zaslužil nad pol milijona frankov. Stopil
je v stik s slavnim zdravnikom d'Eston-
som, ki se je zavezal zanj, dasiravno mu
je francoska akademija znanosti pretilla z
izključitvijo. Mesmerjevi uspehi v zdrav-
ljenju so mu pridobili mnogo pristašev,
tudi Lafayette in Washington sta bila med
njimi. Poudrbo, da bi svojo metodo razš-
rili in poučevali troje zdravnikov proti baj-
ni vsoti, je Mesmer odklonil. Ko je iz-
bruhnila na Francoskem revolucija, je po-
begnil v Šviclo. Mesmerja so končno pri-
znali tudi po dolgih borbah v Nemčiji. Na
predlog slavnega zdravnika Hufelanda je
dobil odlikovanje pruske akademije zna-
nosti v Berlinu.

Umrl je 1815. v Meersburgu, kjer so ga
tudi pokopali. Z. Š.

PATENTI 1931

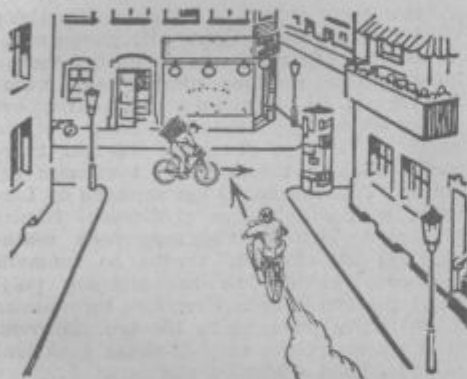
Agilnost izumiteljev v kakih deželi se do
neke mere lahko ocenjuje po številu izda-
nih patentov. Za leto 1931 objavlja »La
Propriété industrielle«
v Bernu naslednjo listo: V nekaterih državah se izdajajo pa-
tenti samo s predhodno preskušnjo, dru-
god pa neozirajo se na to, ali je bil kak
sličien izum že prijavljen ali ne. V Zedi-
njenih državah je bilo priglasjenih 79.981
patentov, izdanih pa samo 52.161. V Nem-
čiji izdanih 25.846, prijavljenih pa 72.686.
V Franciji brez preskušnje 24.000, na An-
gleškem 21.949, prijavljenih 36.171, v Ita-
liji 10.907, v Belgiji 9072, v Švici 7384, na
Japonskem 4318, na Češkoslovaškem 3650,
v Avstraliji 3041.

ZA MISLEČE GLAVE

12.

Prometna nezgoda
(PONATIS ZABRANJEN)

Brezskrbno se pelje vajenec Peter na kolesu po glavni ulici. Na plečih ima oprtan koš z nekaj steklenicami žlahtnega vina. Zadovoljivo si požvižgava veselo popevko. Ali nesreča nikoli ne počiva: Ko ravno prečka Novo ulico, pridrvi po tej motociklist in že se zgodi nesreča. Vozač na motorju šele poslednji trenutek opazi kolesarja. Naglo zavre in se mu poskuša izogniti, vzlíc temu pa ne more preprečiti, da ne bi zavozil vanj. Peter se zvrne kakor je doig in širok in drago vino se razlije po cesti.

Začne se seveda običajni prepír: nihče noče biti kriv. Radovedneži, ki se naberejo, se potegujejo deloma za kolesarja, deloma za motociklista. Šele stražnik napravi red in si zabeleži »dežanski stane«. Motociklist pride pred sodišče, kjer pa prav tako trdovratno zanika, da bi bil sam kriv nesreče. Ne zanikuje, da je podri kolesarja, ali zagovarja se, da se mu je usodni trenutek tako zablješčalo od sonca, da ni videl ničesar pred seboj. »To vendar ni mogoče,« se razburi kolesar, »saj je imel takrat sonce ravno za hrbtom, kako naj bi ga bilo slepilo.«

Ker na ta način slučaja niso mogli razjasniti, so nesrečo na licu mesta še enkrat rekonstruirali, pri čemer se je izkazalo, da sta oba prizadeta govorila resnico.

Slika kaže rekonstrukcijo nesreče, je pa toliko netočna, ker je bila narisana ob nekem oblačnem dnevu, kar pa ne more opazovalca prav nič motiti, da ne bi na prvi pogled spoznal usodnega naključja, ki je prav za prav zakrivilo nesrečo.

Rešitev št. 11
(Tajnost kvadratov)

Odrezke je treba složiti po temle načrtu.

Vzrok, da ima novi pravokotnik eno polje več od prvotnega kvadrata, je naslednji: V enem delu lika se poševna preseč-

nica dvigne na poti skozi pet polj za dva pasova, dočim se v drugem delu lika dvigne na osem polj samo za tri pasove. Zaradi tega neenakega presečnega razmerja nastane vzdolž diagonale sestavljenega pravokotnika ozka prazna ploskev, koje površina je točno enaka ploščini enega polja.

ZNAMKE PRIPOVEDUJEJO

ZGODOVINSKI DOGODEK NA ZNAMKI

»Jožef Levita« je bil žid z otoka Cipra, čigar kratno ime Barnaba se je ohranilo vse do 20. stoletja. V prvem stoletju po našem štetju je hodil s sv. Markom in sv. Pavlom po Cipru ter razširjal novo krščansko vero. Pokopali so ga v bližini mesta Salamis.

V naslednjih treh stoletjih nesloge in krvavih bojov na Cipru so se zabrisali njegovi sledovi. L. 431 pa so odkrili star grob in našli v njem truplo, ki so ga smatrali za ostanke sv. Barnabe. V krsti so našli tudi star rokopis, ki so ga proglasili za izvorni evangelij sv. Matevža.

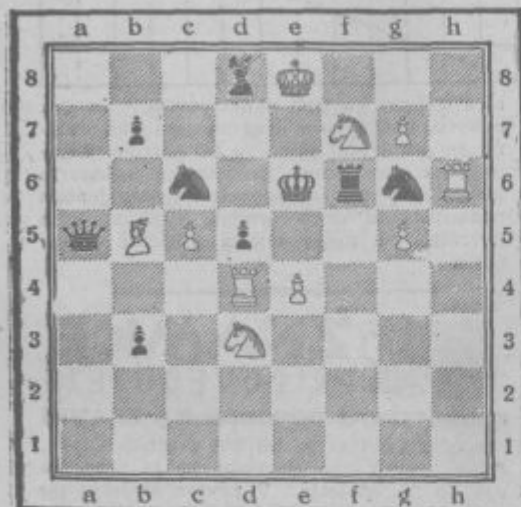
Na temelju tega odkritja je postala cerkev na Cipru samostojna in patriarh je dobil pravico, da je smel svoje ime podpisati z rdečim črnilom, kar je bilo za tiste čase nekaj posebno izrednega.

Znamka, ki jo priobčujemo, je bila izdana l. 1928 o priliki petdesetletnice nespornega angleškega gospodarstva na Cipru.

PROBLEM 22

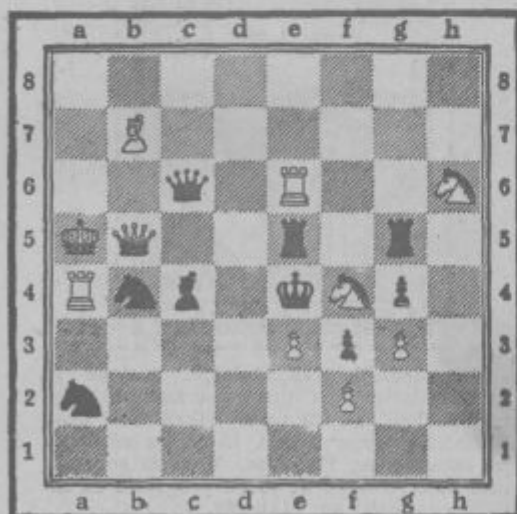
R. Jegorov
(Šahmat 1932)

Mat v dveh potezah

PROBLEM 23

L. Isajev († 2. novembra 1932)
Nagrada moskovske šahovske sekcije

Mat v dveh potezah

Rešitev problema 21

1. Ld2—e3, Sd5(a), 2. L:d5... 1... Se4
(b), 2. Lg4+! 1... Sb5(c), 2. K:b5. 1...
Sd1(d), 2. L:d1, 1... Sb1(e), 2—L:h5,

VOJAŠKE ZADEVE

»Deutsche Wehr« poroča, da Poljska snuje za najkrajšo dobo normalni železniški tir med Varšavo in Radomom. Proga, dolga 103 km, bo strateška, saj bo vezala varšavsko središče z nemško mejo v Gorenji Sleziji.

Japonska vojska se neprestano izpopolnjuje. Vojna v Mandžuriji je zanjo izvrstna šola. Velike vaje so napovedane v pokrajini Fukui.

»Militär Wochenblatt« ocenjuje švicarsko armado, ki po Hitlerjevem glasilu ne zasluži niti brambovskega imena. »Kdorkoli je videl orožne vaje v lanskem septembru, se mu je zdelo, pa gleda smešen nastop nočnih čuvajev... Miličniki se vezbajo dva ali tri mesece, nato se vrnejo domov s puško, ki je ne znajo še prav v roke prijeti.«

»Artigleria e Genio« ve, da portugalska vojska preosnavlja. Glede priročnega orožja bo letos general Carmona uvedel enotno luč (odprtino, svetlobo, premer cevi), namreč 7.7 mm. V topništvu se stari Kruppovi topovi 88 mm pretvarjajo v lahke poljske havbice. Delo je poverjeno švedski tvornici Bofors in nizozemskim tovarnam Siderius, V Cascaesu, 26 km zapadno od Lizbone, so postavili dve protizračni bitnici (bateriji) Vickers-Armstrongovega sestava. Pri isti angleški tvrdki so nabavili traktorje (vlačila) za motorizirano poljsko topništvo 75 mm. Zgradi se torpedovka 1.600 ton in podmornica 750 ton. Mirovno stanje portugalske armade znaša v aktivni vojski 33.930 edinic, v mornarici 5.520, v narodni republikanski straži 5.690, carinikov pa 5.170. V celoti premorejo 66 avionov in 21 hidroavionov. (k)

»NEDELJSKO JUTRO« (Sachse-Schubert — izrezanka)